

Україна:

події,
факти,
коментарі

2012 № 12

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія

В. Горвий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Вибори в Греції: «критична» стабільність євро зберігається. 4

Саміт «Великої двадцятки»
в Мексиці – і знову до питання євро. 6

Аналітика

А. Потіха
Мовна проблема та намагання її вирішити. 8

О. Ворошилов
«Потепление» в украинско-румынских
отношениях: формальное или реальное? 18

Ю. Якименко
Рост протестных настроений в Украине в оценках СМИ. 23

Енергетичні аспекти

Н. Тарасенко
Перспективи проекту «Набукко»
в контексті європейських політичних процесів. 30

С. Горовая
Газообеспечение Украины обретает
положительные перспективы. 44

С. Кулицький
Проблемы морской добычи нефти и газа в России
(Окончание. Начало в предыдущем номере). 46

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти. 56

Загальна характеристика наукової
і науково-технічної діяльності. 59

Діяльність науково-дослідних установ. 60

Інноваційні розробки та технології. 62

Освіта та кадрове забезпечення в Україні.....	63
Охорона здоров'я.....	65
Наука і влада.....	70

Проблеми інформатизації

Н. Іванова

Комунікативна діяльність сучасних інформаційних центрів у сфері правового інформування.....	71
--	----

Вибори в Греції: «критична» стабільність євро зберігається

Увага світового співтовариства 17 червня була прикута до Греції, де проходили парламентські вибори, результати яких, за прогнозами експертів, мали вирішальним чином вплинути на подальшу перспективу перебування країни у єврозоні, а відтак – і на позиції євро на світових ринках з подальшими наслідками для глобальної економіки. За словами економіста гамбурзького Інституту світової економіки Й. Гінце, вихід Греції із зони євро завдав би удару і по країнах, що розвиваються, і по країнах з перехідною економікою, які сильно залежать від експорту і сподіваються, що все ж таки вдасться уникнути кризи на кшталт тієї, що спалахнула у 2009–2010 рр.

Для України, економічний стан якої не надто впевнений, міцні позиції євро є одним із чинників стабільного розвитку і запобігання кризовим явищам у країні.

Отже, відповідно до інформації ЗМІ, на виборах до парламенту Греції перемагає правоцентристська партія «Нова демократія». Її лідер А. Самарас заявив, що греки проголосували за те, щоб залишитися у єврозоні, і закликав до якнайшвидшого формування «уряду національного порятунку».

Країни єврозони стверджують, що реформи Афін – «краща гарантія» подолання економічних та соціальних проблем, а США відзначають, що в інтересах кожного, щоб «Греція залишилася в зоні євро».

Основний суперник «Нової демократії» – партія СИРІЗА, яка показала другий результат на виборах, заявила, що очолить опозицію. Лідер СИРІЗА А. Ціпрас виступає проти кредитів, але також хоче, щоб Греція залишалася у єврозоні.

За результатами підрахунку 99 % бюлетенів Міністерство внутрішніх справ Греції повідомило, що «Нова демократія» набрала 29,7 % голосів (129 місць у парламенті), СИРІЗА – 26,9 % голосів (71 місце) і Соціалістична партія ПАСОК, яка протягом десятиліть була найвпливовішою силою в грецькій політиці, – 12,3 % голосів (33 місця).

Якщо ці результати не зазнають істотних змін, «Нова демократія» зможе сформувати правлячу коаліцію з ПАСОК, оскільки за існуючими правилами партія, що набрала більшість голосів, отримує 50 додаткових мандатів у парламенті. Всього в грецькому парламенті 300 місць.

Канцлер Німеччини А. Меркель вже привітала А. Самараса і в телефонній розмові з ним висловила надію на те, що тепер Греція продовжить реформи і виконає зобов'язання перед Європейським Союзом. У свою чергу заступник міністра фінансів Німеччини Ш. Кампетер заявив, що надання Греції черго-

вих грошових позик залежатиме від того, наскільки новий уряд буде готовий іти шляхом реформ.

А. Самарас переконує, що виведе Грецію з фінансової кризи без виходу з єврозони. Водночас, на його думку, Афінам не слід занадто завзято реформувати економіку. «Звичайно, Греція не має в цьому перестаратися», – зауважив у свою чергу Ш. Кампетер.

Як зазначає агентство Reuters, ця фраза заступника міністра фінансів Німеччини сигналізує про те, що Греції, можливо, буде дано деяке послаблення в обслуговуванні зовнішнього боргу та виконанні умов угоди з ЄС і МВФ.

Нагадаємо, вибори в Греції, другі за останні шість тижнів, були призначені після того, як попередні закінчилися безрезультатно. За ходом голосування стежили в усьому світі. Багато світових лідерів висловлювали побоювання щодо того, що можливий вихід Греції із зони євро зумовить серйозні потрясіння для всієї глобальної економіки.

Запропоновані ЄС жорсткі заходи економії були прив'язані до двох величезних позик Греції в обмін на суттєві скорочення державних витрат: у 2010 р. Греції виділили 110 млрд євро, а в 2011 р. – 130 млрд євро.

Міністри фінансів країн-членів єврозони оприлюднили заяву, в якій підкреслили, що раніше узгоджені реформи є «найкращою гарантією того, що Греція зможе подолати нинішні економічні та соціальні труднощі і прийти до процвітання в євразоні».

Після повідомлення про те, що на парламентських виборах у Греції перемогла партія, яка має намір залишити країну в зоні євро і продовжити економічні реформи, індекс основних європейських акцій FTSEurofirst відкрився зростанням більш ніж на 1 %. Раніше зросли й азійські ринки. Фондові індекси піднялися в Японії, Гонконгу, Південній Кореї та Австралії.

Однак незабаром інвестори продемонстрували, що їх, як і раніше, турбує ситуація в зоні євро. Неприємним сигналом стало зростання ставки по 10-річних державних облігаціях Іспанії. Вона перевищила критичну позначку в 7 %.

Такий рівень дуже ускладнює Мадриду довгострокове фінансування бюджетного дефіциту. На думку багатьох економістів, зростання ставки понад 7 % більше не дає змоги економіці країни з євразони нормально функціонувати.

Як показало опитування UBS, управляючі національними та міжнародними золотовалютними резервами вважають, що загроза розпаду зони євро ще як мінімум рік буде головною проблемою для світової економіки. Інвестори очікують, що протягом найближчих п'яти років валютний союз покине одна, а можливо, і відразу декілька країн.

Отже, питання стабільності євразони – а відтак і євро – поки що залишатиметься на порядку денному (*ВВС Україна (www.bbc.co.uk)*. – 2012. – 18.06; *Євроатлантична Україна (www.ea-ua.info)*. – 2012. – 18.06).

Саміт «Великої двадцятки» в Мексиці – і знову до питання євро

18 червня в Мексиці в м. Лос-Кабос взяв старт дводенний саміт «Великої двадцятки». За словами господаря зустрічі президента Мексики Ф. Кальдерона, основною темою заходу буде криза єврозони. Він закликав найбільші економіки світу надати європейцям необхідну допомогу, поки криза не поширилася на весь світ.

«Зараз вони (європейці) визначають, як зробити Європу більш міцною, більш сильною. Такою, яка може рухатися вперед і виправити не тільки нинішню ситуацію, але й упевнитися, що в майбутньому існуватимуть валютні, банківські та урядові механізми, які дозволять уникнути такої кризи, як сучасна», – зазначив політик.

Також на порядок денний саміту в Мексиці винесено, переважно, теми, які увійшли до плану дій «Великої двадцятки», ухваленого в листопаді минулого року на саміті в Каннах. Це – стабілізація глобальної економіки, зміцнення фінансової системи, реформування фінансового сектору, розширення антикризових можливостей МВФ.

Очікується, що канцлер Німеччини А. Меркель знову виступить за необхідність потужнішого регулювання банківського сектору. Про такий крок уперше заговорили після банкрутства 2008 р. американського інвестиційного банку Lehman Brothers, яке підштовхнуло тоді світову фінансово-економічну кризу.

Ще 2010 р. Євросоюз створив «Європейську систему фінансового нагляду». Створена вона була з метою ретельнішого спостереження за діяльністю банків, страхових компаній та бірж. Проте, як зауважив П. Валь, фінансовий експерт неурядової організації WEED, криза іспанського банківського сектору показала, що система не діє. І це при тому, що перед тим кредитно-фінансові інститути країни витримали так зване «стрес-тестування», так само, як, до речі, і американський JP Morgan. Однак тепер цьому банку доводиться долати наслідки оборудок, через які він втратив від п'яти до шести мільярдів американських доларів.

Реструктуризація банківської системи в усій євразоні, як того вимагає канцлер Німеччини, є благородною, але мало реалістичною метою, вважає П. Валь. Представники банківського сектору, пояснює далі експерт, погрожують втечею з євразони в Лондон, з Європи – у США або до Сінгапура чи Китаю. «Допоки політики керуватимуться логікою конкуренції, вони постійно нашоувхуватимуться на межі», – говорить П. Валь.

Конкурентне мислення заважає знайти міжнародне вирішення й наступної проблеми, про яку йтиметься на саміті – запровадження податку на фінансові трансакції, на чому наполягає Німеччина. «Одні країни, як Великобританія,

відкрито відкидають такий податок, інші, як США, на словах ніби то й не заперечують, але продовжують діяти по-старому», – констатує Й. Гінце. Допоки в усьому світі не запровадять податку на фінансові трансакції, нічого не буде, оскільки втеча на вільні від оподаткування біржові майданчики запрограмована.

Уже перед самітом стало зрозумілим, що країни «Великої двадцятки» хочуть спонукати такі фінансово потужні країни, як Німеччина й Канада, аби ті надали поштовх додатковим імпульсам для економічного зростання. Німецький уряд теж бачить необхідність стимулювати економічне зростання, наприклад, за рахунок проведення структурних реформ. Але прямі державні програми стимулювання кон'юнктури чи випуск спільних єврооблігацій для полегшення боргового тягаря країн, які переживають кризу, А. Меркель відкидає.

Американці обрали інший шлях. Вони одну за одною запускають програму підйому економіки, але разом з тим зростає і державна заборгованість. П. Валь з неурядової організації WEED вважає, що шлях, обраний американцями, може принести лише короткочасний успіх. Без консолідації бюджету й проведення більш справедливої податкової політики не обійтися. Але в США починається гаряча фаза передвиборної боротьби. Тому для президента Б. Обама питання підвищення податків виключено, і навряд чи він погодиться в цей момент взяти на себе будь-які міжнародні зобов'язання. Це теж не додає впевненості в успіху нинішнього саміту «Великої двадцятки».

Наразі в проєкті підсумкового ком'юніке саміту йдеться про те, що країни єврозони мають навести у себе лад, адже їхні проблеми можуть дестабілізувати загальносвітову економіку.

Натомість президент Єврокомісії Ж. М. Баррозу підкреслив, що Європа потерпає радше від глобальних, а не власних проблем. «Я чекаю від лідерів “Великої двадцятки” підтримки та довіри до тих кроків, що їх вже зробила Європа, а також до тих кроків, що ми збираємося зробити незабаром», – наголосив Ж. М. Баррозу.

У рамках саміту «Великої двадцятки» відбулася також зустріч представників об'єднання БРІКС – групи країн, що розвиваються. Це – Бразилія, Росія, Індія, Китай та ПАР. Вони є провідними донорами грошей для МВФ, що йдуть на порятунок Європи. «Ринки та корпорації втратили довіру до того, що роблять країни єврозони, аби подолати кризу, – говорить міністр фінансів Бразилії Г. Мантега. – Це означає, що їхніх дій недостатньо, щоб подолати проблеми».

Водночас позичальники готові й далі давати гроші МВФ – зокрема, Росія та Індія пообіцяли виділити по 10 млрд дол. кожна – проте в обмін на це вимагають більшого впливу на рішення фонду (*Євроатлантична Україна* (www.ea-ua.info). – 2012. – 18.06; *Перший національний* (<http://1tv.com.ua>). – 2012. – 17.06).

Мовна проблема та намагання її вирішити

Бійка в парламенті 24 травня під час розгляду законопроекту «Про основи державної мовної політики» лише продемонструвала, що проблема мови в країні є. Проте, на думку представників опозиції, законопроект, підготовлений більшістю, не вирішує проблему, а лише загострює її. Саме тому вони заблокували роботу Верховної Ради і не давали можливості більшості його розглянути.

Опозиція обіцяла не допустити розгляду цього законопроекту, погрожуючи радикальними заходами. Зокрема, народний депутат від фракції НУ–НС Я. Кендзьор заявляв, що в разі повторних спроб розглянути законопроект про засади мовної політики, які пропонували «регіонали», він «готовий на все». Так він прокоментував заяву спікера В. Литвина про те, що парламент ще повернеться до розгляду мовного законопроекту. «Якщо Партія регіонів і голова парламенту Володимир Литвин хоче не тільки зламаних пальців, розсіченої голови і синців, якщо вони хочуть значно серйознішого протистояння, то вони на наступному тижні можуть його отримати», – попередив Я. Кендзьор, висловлюючи переконання в тому, що ніхто з депутатів не уникатиме нового протистояння. «Особисто я готовий на все. Я навіть боюсь, що готовий принести у Верховну Раду пакет тротилу і підірвати його. Тому що терпіти цю наругу, це знуцання над Україною з боку команди окупантів далі немає сил. Ці мародери і гвалтівники можуть нарватись на такий відчай», – заявляв Я. Кендзьор.

У свою чергу Івано-Франківська міська рада вимагала зняти з розгляду Верховної Ради України законопроект «Про основи державної мовної політики», розроблений народними депутатами фракції Партії регіонів С. Ківаловим і В. Колесніченком. «Закликаємо негайно зняти з розгляду Верховної Ради України проект закону «Про основи державної мовної політики» та ініціювати створення спеціальної слідчої комісії для розслідування фактів антидержавної діяльності його авторів», – ішлося у зверненні до Президента В. Януковича, Голови Верховної Ради В. Литвина, голів депутатських фракцій парламенту, яке прийняла сесія Івано-Франківської міськради.

На думку депутатів міськради, внесення цього законопроекту до парламенту і його розгляд 24 травня «свідчить про умисне розпалювання представниками провладної більшості політичного, соціального і національного конфлікту в Україні». «Громада міста Івано-Франківська та міськрада добре

усвідомлюють, що цей законопроект штучно нав'язує українському суспільству міжнаціональну ворожнечу, а його основи мають на меті виключно обмежити вживання української мови і закласти фундамент для введення в Україні російської мови як другої державної», – зазначили депутати.

Натомість представники більшості були впевнені, що їм ніхто не зможе завадити розглянути законопроект у Верховній Раді. Один з авторів законопроекту «Про засади державної мовної політики» № 9073, «регіонал» С. Ківалов був упевнений, що пристрасті навколо його проекту вже вляглися, і документ буде розглянутий і навіть прийнятий у Верховній Раді.

Про це С. Ківалов заявив у коментарі журналістам, відповідаючи на питання про те, чи не існує в нього побоювань, що в разі повторного розгляду відомого законопроекту в парламенті виникне ще більший конфлікт. «Не думаю, що це буде більш активно. Всі начебто випустили пару. Зараз уже всі пристрасті вляглися», – запевнив С. Ківалов.

Все відбулося так, як того хотіла більшість. Вранці 5 червня депутати 234 голосами підтримали в першому читанні мовний законопроект «регіоналів» В. Колесніченка й С. Ківалова. Опозиція навіть не намагалася завадити цьому в стінах парламенту. Натомість пристрасті вирували за стінами Верховної Ради, де зібралися як прихильники законопроекту, так і його противники. Відбулись навіть сутички з правоохоронцями, але все це ніяк не вплинуло на рішення Верховної Ради.

За словами С. Ківалова, більшості вдалося прийняти законопроект «Про засади державної мовної політики» в першому читанні, удасться ухвалити і в цілому.

С. Ківалов стверджує, що ті 234 депутати, які підтримали законопроект у першому читанні, «думають не про політиканство, а про користь для своїх співвітчизників», адже, за замислом його авторів, законопроект «Про засади державної мовної політики» спрямований на наведення ладу в «мовному питанні».

На його думку, опозиція зацікавлена в тому, щоб тут, у «мовах» був повний хаос, щоб був безлад у країні взагалі. Він упевнений, що українська опозиція докладає зусиль саме для розхитування ситуації, для дестабілізації в державі. «Я заявляю, що ми їм не дамо й далі використовувати проблеми наших громадян у своїх політичних інтересах. В Україні люди будуть говорити тією мовою, яку вважають рідною», – заявляє С. Ківалов.

Представники влади зазначають, що мовне питання потрібно вирішувати якомога швидше. Після прийняття законопроекту в цілому значно легше буде це зробити. Щоправда, на думку деяких представників влади, – це не найголовніша проблема. Як зазначив заступник голови Одеської обласної ради О. Гончаренко, мовне питання не найголовніше, але настав час його вирішити. «На мою думку, російська має отримати статус другої державної в Україні. Це був би цілком європейський підхід. Найкраще це зробити через зміни до Конституції. Але для цього потрібно 300 голосів у парламенті, а їх немає. То-

му ухвалення закону про мови сьогодні – це мінімальне з того, що можна зробити. Причому, наголошую, – я розмовляю українською і не маю з цим ніяких проблем», – зауважив він.

Значна частина експертів підтримують ідею двомовності в Україні. Зокрема, В. Корнілов, директор української філії Інституту країн СНД вважає, що доки Україна не піде канадським шляхом і не запровадить дві державні мови – українську та російську – це збудження залишатиметься. Воно й далі розриватиме українське суспільство і державу зсередини.

За його словами, у Канаді мовні й етнічні сутички теж були дуже гарячі – аж до терактів доходило. Викрадали урядовців. Мало не два століття франкомовні боролися за права своєї мови. І фобії були такі самі – мовляв, це порушить цілісність держави, знищить англійську у франкомовних провінціях, призведе до від'єднання Квебеку. «У 1970-ті канадці зробили поправку до Конституції й запровадили дві державні мови. Не всі проблеми це розв'язало. Але напруження впало. Майже немає проблеми сепаратизму, а тим більше – терактів, викрадень або що. Ось це і є чудовий приклад для України», – зазначив В. Корнілов.

До прийняття законопроекту в першому читанні деякі депутати пропонували провести референдум з приводу мови, але вже після його прийняття виникла інша ідея. Співавтор законопроекту № 9073 «Про засади державної мовної політики», народний депутат від Партії регіонів В. Колесніченко пропонує провести в ЗМІ всенародне обговорення норм свого законопроекту. Про це він заявив на брифінгу у ВР.

За його словами, це позиція фракції ПР. «Я даю гарантію, що всі конструктивні пропозиції щодо цього законопроекту будуть враховані», – підкреслив народний депутат.

У свою чергу в Росії підтримують ідею посилення ролі російської мови в Україні. Спікер Держдуми РФ С. Нарішкін привітав ухвалення в Україні в першому читанні законопроекту про зміцнення статусу російської мови і відзначив, що російська мова допоможе зберегти інтеграційні процеси на пострадянському просторі. «Верховна Рада розпочала конструктивне обговорення державної мовної політики замість жорстких і навіть кулачних баталій, які раніше тут спостерігалися в цьому відношенні», – сказав він.

На його думку, даний законопроект дасть змогу російській мові в 13-ти з 27-ми регіонів України знайти офіційний статус регіональної мови. «Це дасть новий імпульс розвитку російсько-українських відносин і сприятиме більш швидким інтеграційним процесам», – підкреслив С. Нарішкін.

Проте опозиція не погоджується з таким перебігом подій. Як зазначив лідер партії «Фронт змін» А. Яценюк, законом про мови Партія регіонів намагається отримати додаткові 5 % на виборах. «Те, що роблять вони, не має жодного відношення до мови. Соціологічна компанія R&B показала, що в тому випадку, якщо буде прийнятий закон про мови, рейтинг Партії регіонів

зросте на 5 %. Їх цікавить тільки одне – утримання влади. Їм абсолютно байдужа доля країни, доля українців, зокрема й російськомовних», – зазначив він.

А. Яценюк наголосив, що, згідно зі ст. 10 Конституції України, єдиною державною мовою в Україні є українська, а єдина мова зі спеціальним статусом – російська. «Жодних утисків російської мови немає», – додав політик.

Після прийняття законопроекту в першому читанні А. Яценюк зауважив, що опозиції не вдалося виграти бій під час голосування за основу мовного законопроекту.

За його словами, це поразка не тільки опозиції, а й всього українського народу. Депутат наголосив, що 234 парламентарії, які підтримали проект закону, стали «зрадниками України», і тепер всі українці знають їхні імена. «Ми не дамо можливості прийняти цей закон у другому читанні. Такого закону про другу (державну) російську мову в Україні не буде», – додав політик.

Представники партії «Батьківщина» мають намір влаштувати щоденні пікети під парламентом проти мовного законопроекту «регіоналів». Про це заявив народний депутат від фракції «БЮТ – Батьківщина» Ю. Одарченко.

О. Турчинов також зазначив, що опозиційні політичні сили проводитимуть безстрокову акцію протесту проти ухвалення законопроекту «Про засади державної мовної політики» по всій Україні. «Наші колеги встановлюють агітаційні намети, і ми будемо оголошувати безстрокову акцію. Скільки людей зможе взяти участь у цій акції – це питання вже до кожного громадянина», – зазначив перший заступник лідера партії «Батьківщина» О. Турчинов.

Натомість ВО «Свобода» більш категорична. За словами її лідера О. Тягнибока, ухвалення в першому читанні законопроекту про основи державної мовної політики є зневагою до українського народу, абсолютним ігноруванням волі місцевих рад, які є безпосередніми виразниками волі місцевих громад. Про це також ідеться в заяві партії «Свобода». Зокрема, у заяві зазначається: «У нації вичерпався арсенал інструментів мирного діалогу з діючим режимом, який намагається законсервувати штучний постколоніальний розподіл країни, посіяти зерна сепаратизму, підірвати суверенітет і незалежність Української держави».

У зв'язку з цим «Свобода» закликає «масштабними акціями протесту перешкодити остаточному ухваленню антиукраїнського мовного законопроекту». «Мовна агресія стала яскравим проявом реанімації сталінської політики лінгвоциду, після якої, безумовно, почнеться етап етноциду – витіснення з відвічних земель і знищення української нації. Нинішній антиукраїнський режим не залишає альтернатив у виборі моделі спілкування з ним. На його грубу агресію можна відповісти тільки згуртованими діями громади і тотальним громадянським бойкотом», – ідеться в заяві.

ВО «Свобода» закликає українців не купувати московських товарів, не читати і не розмовляти на мові «окупантів», бойкотувати російськомовні програми радіо і телебачення. Також партія призвала депутатів обласних район-

них рад «не виділяти ні копійки з місцевих бюджетів на підтримку окупаційної інфраструктури, розповсюдження російськомовної продукції і в підтримку окупаційних культурних центрів і російськомовних навчальних закладів».

Опозиційні депутати Верховної Ради пообіцяли, що будуть протистояти ухваленню в другому читанні законопроекту «Про засади державної мовної політики». Про це повідомив депутат від НУ – НС Ю.Гримчак в ефірі 5 каналу.

Відповідаючи на питання, чи буде фізичне протистояння прийняттю «мовному» законопроекту, він заявив: «Буде. Від тих людей, яких я знаю, буде. Я можу сказати, що об'єднана опозиція буде протидіяти цьому законопроекту».

За його словами, друге читання – це досить тривалий процес, для збереження спокою в країні це вже робота Голови Верховної Ради. «На Погоджувальній раді треба зняти цей законопроект з розгляду, щоб не поглиблювати розкол в країні і між людей», – додав він.

Ю. Гримчак висловив переконання, що в другому читанні законопроект прийнято не буде.

У свою чергу, враховуючи суспільні настрої, ряд депутатів місцевих рад, громадських та релігійних діячів виступив з пропозиціями до Верховної Ради не порушувати мовне питання до виборів, аби уникнути його надмірної політизації. Так, депутати Вінницької міської ради у зверненні до керівників парламентських політичних партій та депутатів Верховної Ради України висловили «глибоке занепокоєння ситуацією, яка складається в нашому суспільстві з приводу розгляду Верховною Радою України законопроекту № 9073 від 26.08.2011 р. «Про засади державної мовної політики». Прийняття цього законопроекту в першому читанні вже призвело до загострення суперечностей у суспільстві і можна прогнозувати, що ця тенденція буде наростати», – підкреслюється у зверненні.

На переконання вінницьких депутатів, «сьогодні, напередодні виборів до Верховної Ради України будь-яке рішення цього питання набуває політичного забарвлення. Дискусії, які відбуваються нині щодо прийняття Верховною Радою України законопроекту № 9073 від 26.08.2011 р. «Про засади державної мовної політики» у першому читанні, це підтверджують. Тому ми вважаємо, що це не найкращий час для прийняття такого відповідального і значущого для усього нашого суспільства рішення».

Виходячи з розуміння складності й важливості мовної проблеми в Українській державі, з одного боку, і ситуації, яка складається з цього приводу сьогодні, депутати Вінницької міської ради закликали лідерів усіх політичних партій та депутатів Верховної Ради України, «виходячи з усвідомлення своєї відповідальності перед суспільством, прийняти спільне і консенсусне рішення щодо перенесення розгляду цього питання на рік».

Ряд кримських учених прийняли звернення до Президента України В. Януковича, у якому зазначається, що в перший рік свого президентства під час вручення Шевченківських премій у Каневі В. Янукович обіцяв українському народові вирішувати мовне питання в конституційний спосіб та не надавати російській мові статусу другої державної.

А прийнятий Верховною Радою в першому читанні закон про мови в Україні, на думку науковців, є антиконституційним і за своєю суттю знищує українську мову як державну. Автори звернення звернулися до Президента України з проханням не підписувати закон про мови в Україні.

Звернення серед інших підписали академік УААН, відомий симиренкознавець П. Вольвач, професор, доктор технічних наук, член Російської академії природничих наук Р. Яремійчук, завідувач кафедри органічної хімії Таврійського національного університету професор, доктор хімічних наук В. Чирва.

Раніше свою стурбованість ситуацією, що склалася навколо мовного законопроекту «Про засади державної мовної політики», висловили представники Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій.

Коментуючи перспективи розгляду й ухвалення мовного законопроекту, спікер парламенту В. Литвин уточнив, що, відповідно до Регламенту Верховної Ради, документ може бути розглянутий у другому читанні за 14 днів. «За Регламентом, до 20 числа (червня) треба подати пропозиції. Комітет їх обробить, потім депутати ознайомляться, і законопроект виноситься на розгляд», – уточнив він. «Я вважаю, що поки у нас не буде, хоча б на мінімальному рівні, досягнуто компромісу, не потрібно пробувати передавати один одного», – додав спікер.

Багато хто не вірить у щирість намірів як влади, так і опозиції. На думку скептиків, опозиція апелює до того, що, мовляв, не зорієнтувалася, що були порушені домовленості щодо порядку розгляду мовного законопроекту. Але це звучить, щонайменше, несерйозно. Усі прекрасно знали, що 5 червня законопроект буде розглянуто. Таке враження, що мовне питання використовують для мобілізації електорату не лише «регіонали», а й опозиціонери.

При цьому експерти звертають увагу на потенційну небезпеку того, що закон не працюватиме адекватно. Щодо російської мови, можливо, він буде виконуватися. Але щодо інших мов, то не прописані механізми, як на одній території співіснуватимуть, скажімо, українська, російська і румунська мови. Є серйозні питання не лише щодо відповідності норм мовного законопроекту Конституції, а й щодо його фінансування. Дехто з експертів вважає, що в мовному аспекті, закон, що проголосували депутати в першому читанні, нічого не змінить. Зокрема, про це заявив директор Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України М. Попович. «Як йшов процес русифікації по Україні усі 20 років незалежності, так він і триватиме далі. І у нас у школі українські діти між собою на перерві говорять російською, і це триватиме і розширюватиметься», – зазначив філософ.

Проте, на його переконання, мовне питання буде й надалі зачіпатися, оскільки напередодні виборів багатьма політиками воно розглядається як мобілізуючий фактор. «Тут є політичний бік справи. Через те, що цей закон був прийнятий через коліно, там не було спокійної вдумливої роботи над перспективою мовного розвитку України. Для цього потрібні фахівці, а не горлопани-політики. І тому будуть нав'язуватися сценарії силового розв'язання, які ми бачимо останні два роки», – зазначив М. Попович.

За його словами, це робиться для того, щоб створити напружену обстановку, зіграти на слабких місцях опозиції, одним з яких є російськомовне населення, яке б за інших умов проголосувало за опозиційні гасла. І загострити ситуацію так, щоб можна було вводити надзвичайний стан і забороняти будь-які зібрання.

Вихід, на думку експерта, може бути один: «Потрібно виходити на акції протесту – мало ми виходимо. Мало масових акцій, які б дійсно були демонстрацією настроїв мас і школою для тих же самих мас. І треба вибирати такі пункти, які будуть вражати в саму політичну суть влади».

У свою чергу, коментуючи питання, політолог В. Карасьов зазначив, що не вірить в те, що опозиція зможе завадити прийняти закон у цілому. За його словами, законопроект «Про засади державної мовної політики» буде прийнятий у цілому. «Противники цього штурмувати Верховну Раду не будуть і штурмом її не візьмуть. Нині Партії регіонів вигідно зафіксувати свої переконання і позиції. Таким чином вони мобілізують свої стартові позиції. Також відпрацьовують мобілізацію електорату напередодні виборів. Це вигідно з точки зору реформатування порядку денного виборчої кампанії не по лінії «всі невдоволені проти влади», а по лінії «за» українську мову чи «проти». «Замість того, щоб консолідувати суспільство, його розколюють з мовного питання. Влада стоїть над цією битвою, а представники Партії регіонів і їхня політична сила, які були ініціаторами законопроекту, отримають мобілізацію електорату не на соціально-економічному ґрунті, а мовному», – зазначив він.

За його словами, на українську мову цей законопроект за великим рахунком не вплине. «Це лише зафіксує статус кво. Питання полягає в тому, що останні роки був “повзучий” наступ російської мови в медіа, повсякденному вжитку чиновників, у поп-культурі. Цей закон легалізує статус кво, згідно з яким українська мова втрачала свої висоти, які взяла у 2004–2005 рр. Питання в тому, чи погодиться україномовне суспільство на цю “повзучу” русифікацію», – зауважив В. Карасьов.

Деякі експерти побоюються, що новий закон значно погіршить статус української мови. Як зазначив В. Радчук, експерт з мовного законодавства, новий законопроект про мови виписаний значно тонше від багатьох попередніх, що обстоювали російську мову як державотворчу. Така ж схема працює в Білорусі, де навіть у Мінську білоруських шкіл вже не залишилося. «В Україні третій десяток літ попирається чинний закон про мови. Політики корис-

туються тим, що українське суспільство винятково толерантне, тому терпить цей неоколоніалізм», – зазначив експерт.

За його словами, у ключових положеннях законопроекту Ківалова – Колесніченка російську зовсім не згадано. Але його стрижнева логіка в тому, що українська мова має поступитися російській спершу на Сході й Півдні, а потім – і по всій країні. Проект дозволяє не знати мови свого громадянства.

Л. Барщевський, білоруський філолог і громадський діяч, застерігає українців від поспішних рішень. Він звертає увагу на те, що досвід Білорусі красномовно показує, до чого політики можуть довести мовну ситуацію. В умовах пострадянського, постімперського простору будь-яка офіційна двомовність перетворюється на одномовність на користь мови метрополії. Бо вона просто сильніша. Білоруські цифри це чудово підтверджують. «Якщо 1994 р. 65 % учнів навчалися білоруською, то тепер – 19 %. А заступник міністра освіти К. Фаріно визнав, що школярі не володіють білоруською мовою – і сам він нею не володіє. І це відбулося за 18 років! Фактично, білоруська винищена – її вигнали з університетів, державних установ тощо. У містах вона ще тримається серед молоді та інтелектуалів, але в селах – знищена. Села пережили мовну революцію – стара білоруськомовна людність вимерла, а молодь уже російськомовна», – підкреслив білоруський експерт.

Він вважає, якщо Україна підвищить статус російської, то за 15–20 років це призведе до російської одномовності, що й у Білорусі. «Тож я радив би українцям триматися своєї мови і боронити її всіма можливими засобами», – зазначив Л. Барщевський. Є. Головаха, заступник директора Інституту соціології не вбачає якоїсь великої загрози українській мові. За його словами, російська мова це лише передвиборна технологія Партії регіонів. Колись до неї зверталися ще люди, пов'язані з адміністрацією Л. Кучми. Робили це, коли треба було мобілізувати електорат. І щоразу це спрацьовувало.

На думку експерта, після прийняття законопроекту в першому читанні про нього можуть просто забути. Утім, якщо й приймуть, то в Україні нема нічого незворотного. «Мовна тема ще довго житиме в політиці. Чому? Бо поряд із політтехнологією є справжня проблема, що отримує відгук у свідомості частини громадян. У когось різке “за”, у когось – різке “проти”». Але якби теперішня влада хотіла вирішити проблему, то не піднімала б її перед виборами, а робила все тихо й мирно. Але ж ні – потрібен мордобій. Є таке правило: коли хочуть вирішити якусь проблему, то беруть і вирішують. Коли не хочуть – створюють купу галасу», – зазначив Є. Головаха. Він вважає, що робити російську другою державною не варто, бо це нічого не вирішить. Просто одна незадоволена група зміниться на другу. Поле для політичних спекуляцій тільки збільшиться – але тепер уже в бік скасування статусу другої державної. «Ми ж маємо реальну двомовність і офіційну одномовність. Треба зробити так, щоб невідповідність між формальним та реальним станом речей не заважала нікому спокійно жити. Тоді проблема буде вичерпана для людей. А значить, політики відійдуть від неї,

бо вона не приносить їм ніяких дивідендів. Але щоб це зробити, треба мати і політиків, і виборців іншої якості», – переконаний експерт.

Політолог С. Таран має трохи іншу точку зору. Він вважає, що мовне питання не додасть політичних дивідендів жодній зі сторін. За його словами, остаточне прийняття законопроекту «Про засади мовної політики» не дасть вигоди ані опозиції, ані В. Януковичу. «Перед парламентськими виборами Партія регіонів намагається змінити політичний дискурс у країні. Щоб люди не обговорювали економічні провали влади, а сперечалися про мовне питання. Нас хочуть поділити на тих, хто за українську й хто за російську. Тому влада спробує протягти цей закон через друге читання якомога швидше», – зазначив політолог.

З приводу переможця в цій ситуації С. Таран зазначив, що опозиція вже програла. Ухвалення закону в першому читанні засвідчило повну її безпорадність. Опозиціонери не змогли навіть заблокувати голосування. Комітет опору диктатурі не раз заявляв, що питання мови для нього принципове і на компроміси він не піде. «Я навіть не уявляю, що влада могла запропонувати опозиції, щоб та заспокоїлася і не протистояла ухваленню цього закону», – підкреслив політолог.

Разом з тим, на думку політолога, довгострокової вигоди «регіонали» не матимуть. На президентських виборах 2015 р. точно буде другий тур. І перемає кандидат, який позиціонуватиме себе як центрист. «У такій ситуації мовний закон сильно б'є саме по В. Януковичу. Він заганяє його в досить вузький, однозначний політичний спектр. З такою позицією дуже важко перемогти», – вважає С. Таран.

За словами політолога, наслідки ухвалення мовного закону негативні і для україномовних, і для російськомовних, бо ділять країну за мовною ознакою. Голосуватимуть за того, хто розмовляє тією самою мовою, а не за того, хто пропонує кращу, ефективнішу програму.

Більшість експертів зазначають, що за нинішніх умов ситуація залишається складною, але вона контролюється владою. Опозиція розраховує мобілізувати на протести громадян. Але мало хто з експертів вірить у такий перебіг подій. Тому, на їхню думку, опозиція намагається блокувати трибуну в сесійній залі. Імовірно, вимагатимуть, щоб депутати голосували персонально, а не картками. Підняттям руки, наприклад. Багато депутатів від влади або не ходять до парламенту, або за них голосує хтось інший. Тож індивідуальне голосування виглядає як найефективніший спосіб для опозиції змінити результат на свою користь.

А тим часом, як інформують ЗМІ, суспільство відреагувало на «реанімацію» мовного питання підвищенням напруженості. Зокрема, у Криму та інших регіонах України спостерігається різке зростання нетерпимості та агресії на «мовному» ґрунті. Про це заявив представник Харківської правозахисної групи Є. Захаров, озвучуючи результати загальноукраїнського моніторингу «Злочини на ґрунті ненависті в Україні».

За словами правозахисника, у Криму зафіксовано два подібні випадки, проте в цілому в Україні їх набагато більше. «У Севастополі один чоловік вдарив іншого ножем на ґрунті побутової сварки тільки тому, що він говорив не тією мовою. Один говорив українською, інший російською. Інший випадок теж у Криму, коли викликали депутата на зустріч, пішов його помічник, якому було 60 років. І він був жорстоко побитий, йому ребра там поламали і говорили: забирайся у свою Галичину», – повідомив Є. Захаров.

За його словами, такі сумні події є наслідком поділу населення України за мовною та територіальною ознакою, яке почалося у 2004 р. Загальноукраїнський моніторинг «Злочини на ґрунті ненависті в Україні» проводився у 2011–2012 рр. у 17 регіонах України. Протягом цього періоду було зафіксовано 62 злочини на цьому ґрунті. Загалом, за результатами опитування соціологічної служби «Рейтинг», 46 % українців виступають проти надання російській мові статусу державної.

Сорок п'ять відсотків виступають за надання державного статусу російській мові. Ще 8 % – не визначились. «Слід зазначити, що протягом останніх двох років кількість противників та прихильників двомовності майже рівні. Проте, якщо порівнювати з 2009 р., рівень підтримки надання російській мові статусу державної зменшився (з 54 до 46 %), відповідно кількість противників зростає з 40 до 45 %», – ідеться в прес-релізі служби.

Серед найбільших прихильників двомовності мешканці Донбасу (84 %), Сходу (71 %) та Півдня (65 %). Серед противників – мешканці Центру (58 %), Півночі (68 %) та Заходу (89 %).

Переважають підтримують надання російській мові статусу державної прихильники Компартії (72 %) та Партії регіонів (71 %). Переважають проти – прихильники УДАРу (59 %), «Громадянської позиції» (66 %), «Батьківщини» (69 %), «Фронту змін» (70 %) та 100 % виборців «Свободи».

Незважаючи на те що українською мовою більше спілкуються старші люди, проти двомовності виступає більше молодь. Крім того, згідно з результатами дослідження, 50 % опитаних вважають рідною мовою українську, 29 % – російську. При цьому 20 % вважають рідною мовою в рівній мірі як українську, так російську. Ще 1 % вважають рідною іншу мову.

На Заході (96 %), у Центрі (75 %) та на Півночі (58 %) рідною вважають переважно українську мову. Водночас на Сході (36 %), Півдні (56 %) та Донбасі (67 %) – переважно російську. Частіше українську мову вважають рідною мешканці сіл, старші люди.

Сорок п'ять відсотків опитаних зазвичай розмовляють вдома українською мовою, 39 % – російською і 15 % – у рівній мірі українською та російською.

На Заході (91 %), у Центрі (73 %) та на Півночі (51 %) переважно спілкуються вдома українською, на Сході (65 %), Півдні (67 %) та Донбасі (83 %) – російською.

Аудиторією дослідження було населення України віком від 18 років і старші. Дослідження проводилося методом особистого інтерв'ю в лютому 2012 р. (опитано 4000 респондентів, похибка не перевищує 1,5 %) і в березні 2012 р. (опитано 1201 респондент, похибка – не більше 2,8 %).

Отже проблема існує і її варто вирішувати. І від того, як влада й опозиція будуть вирішувати цю проблему, залежить, значною мірою, спокій у країні (20 років незалежності довели, що російській варто надати рівнозначного з українською статусу (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 4.06; Депутат Кендзьор попередив, що в разі зазіхання на українську мову підірве у Раді протил (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 28.05; Ківалов заявив, що мовний законопроект буде прийнятий, оскільки «пристрасті вляглися» (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 29.05; Ківалов про мови: «Прийняли в першому читанні, приймемо й у цілому» (www.pravda.com.ua). – 2012. – 5.06; Яценюк А. «Регіони хочуть добрати 5 % завдяки «мовному» проекту (www.pravda.com.ua). – 2012. – 29.05; Одарченко Ю. Опозиція щодня буде приводити людей на протест під Раду (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 5.06; Партія регіонів розколює суспільство (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 5.06; Колесніченко пропонує всенародне обговорення свого законопроекту (<http://ua.for-ua.com>). – 2012. – 5.06; Мета «мовного» закону – загострити ситуацію так, щоб можна було вводити надзвичайний стан (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 5.04; Правозахисник розповів, як у Криму людей калічать через «не ту мову» (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 7.06; Тягнибок О. Українцев скоро начнут выселять из Украины (<http://minprom.ua>). – 2012. – 7.06; Россия приветствует принятие языкового законопроекта в Украине (www.segodnya.ua). – 2012. – 7.06; Мовний блицкриг (www.wz.lviv.ua). – 2012. – 6.06; Мовний закон ударить по Януковичу 2015 р. (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 8.06; Опозиція готується до «мовного» протистояння (www.pravda.com.ua). – 2012. – 8.06; «Моя Вінниця» (www.myvin.com.ua). – 2012. – 8.06; Українська правда (www.pravda.com.ua). – 2012. – 25.05).

О. Ворошилов, канд. ист. наук, старш. науч. сотр.

«Потепление» в украинско-румынских отношениях: формальное или реальное?

До недавнього времени Румыния традиционно считалась в экспертной среде наиболее проблемным соседом Украины.

Следует отметить, что проблемы между Украиной и Румынией обострились в период с 2004 по 2009 г., когда Международный суд ООН рассматривал

иск о принадлежности о. Змеиный в Черном море. В результате судебной тяжбы в конце 2009 г. своим решением суд не поставил под сомнение принадлежность о. Змеиный Украине, однако и не признал право украинской стороны на территориальные воды в том объеме, которым обладают государства с островами. По оценкам многих экспертов, своим решением Международный суд ООН в большей степени удовлетворил Бухарест, установив румынский приоритет над большей частью шельфа, в недрах которого, в частности, предполагаются значительные залежи углеводородов.

Уже после этого решения в начале 2010 г. появились комментарии некоторых румынских политиков, в которых поднималась тема необходимости пересмотра границы с Украиной по реке Дунай. В частности, речь стала идти о принадлежности необитаемого о. Майкан (от его принадлежности зависит контроль над судоходством на Дунае).

Одновременно разгорелся ряд скандалов, связанных с массовой выдачей румынских паспортов жителям украинских Черновицкой и части Одесской областей, территории которых некогда входили в состав Румынии. Кроме того, у обеих сторон были претензии друг к другу в связи с ущемлением прав национальных меньшинств.

Еще один потенциально конфликтный вопрос в двусторонних отношениях – приднестровское урегулирование. В частности, румынский президент Т. Бэеску в одном из своих сравнительно недавних интервью попытался возложить на Киев ответственность за якобы ненадлежащий контроль над приднестровским отрезком украинско-молдовской границы (нужно отметить, что Миссия ЕС по оказанию помощи на украинско-молдовской границе уже несколько лет подряд позитивно оценивает усилия официального Киева на этом направлении, в т. ч. уровень украинско-молдовского взаимодействия в таможенной и пограничной сферах).

Некоторое потепление в украинско-румынских отношениях наметилось в ноябре прошлого года после переговоров министров иностранных дел К. Грищенко и Т. Баконски. Тогда глава МИД Румынии впервые четко заявил, что «Румыния – сторонник неприкасаемости границ государств. У нас нет никаких претензий по отношению к территориальной целостности других стран».

А в последнее время Румыния значительно активизировала усилия по сближению с Украиной. В частности, немногим более месяца назад в Киеве состоялось заседание украинско-румынской совместной комиссии по торгово-экономическому сотрудничеству.

А 31 мая глава делегации Украины в международной комиссии по защите реки Дунай Н. Меленевский заявил, что, по его наблюдениям, сотрудничество и отношения Украины и Румынии значительно улучшились по сравнению с предыдущими годами. «Мы исходим из того, и это было подтверждено президентом Румынии Траяном Бэеску, что Румыния тоже исходит из того, что границы являются неприкасаемыми. И поэтому вопрос границ между Украи-

ной и Румынией, как и с другими странами, не имеет права даже появляться», – сказал он.

Кроме того, изменившаяся позиция Бухареста подтвердилась, кроме прочего, и во время майского саммита НАТО в Чикаго: президент Румынии Т. Бэеску стал одним из трех лидеров, встретившихся в ходе данного форума с В. Януковичем. Главы государств договорились активизировать диалог: в ближайшее время Т. Бэеску планирует прибыть в Киев с визитом, который будет организован на высшем дипломатическом уровне, в статусе официального. Затем Президент Украины В. Янукович планирует посетить Бухарест.

Готовясь к встрече президентов, румынская власть пригласила в гости большую группу украинских политологов и экономистов: 24–25 мая в Бухаресте прошел украинско-румынский гражданский форум, посвященный перспективам двусторонних отношений. Его организаторами выступили МИД Румынии, румынский Институт европейских студий и Институт мировой политики (Украина).

Демонстрация позитива и наметившегося потепления в отношениях между двумя странами и являлась, по мнению большинства обозревателей, основной целью данного форума. Открывая общественный Украинско-румынский форум в Бухаресте, глава наблюдательного совета Института мировой политики В. Шлинчак заявил, что Украина должна стремиться к тому, чтобы у нее было «ноль проблем с соседями». По словам В. Шлинчака, очень важно, что форум проходит накануне визита президента Румынии Т. Бэеску в Киев. «Надеюсь, форум поможет сформировать повестку дня для перезагрузки отношений Украины и Румынии. Существует много стереотипов, в том числе и советских, которые необходимо развенчивать, а также создавать поводы для позитивного восприятия друг друга», – отметил В. Шлинчак.

Также в ходе форума государственный секретарь МИД Румынии Б. Ауреску заявил о том, что Румыния поддерживает скорейшее подписание соглашения об Ассоциации между Европейским Союзом и Украиной. «Мы выступаем за скорейшее подписание соглашения об Ассоциации, включая создание зоны свободной торговли. Также мы поддерживаем либерализацию визового режима между ЕС и Украиной», – проинформировал Б. Ауреску.

Один из участников встречи, руководитель центра прикладных политических исследований «Пента» В. Фесенко рассказал, что общественный форум, организацию которого профинансировали структуры ООН, а не румынская сторона, имел целью наладить диалог между аналитиками и народами двух стран. Но при этом Бухарест почти не скрывает, что преследует собственные политические цели. «Румыния предлагает свои услуги в качестве второго после Польши адвоката Украины в ЕС. Очевидно, что это делается в контексте усилий по евроинтеграции Молдавии», – сказал эксперт. Он пояснил, что охлаждение отношений между Киевом и Брюсселем грозит не только провалом плана евроинтеграции также Молдовы – подобно тому, как в 2008 г. Грузия не

смогла сблизиться с НАТО из-за того, что Украина получила отказ в подписании Плана по достижению членства в НАТО, – но и сменой внешнеполитического курса с усилением роли Москвы на постсоветском пространстве. «Румыны сейчас пытаются упредить негативный вариант развития событий. Не думаю, что Бухарест вынашивает антироссийские планы. Да и украинское руководство, понятно, не рискнет участвовать в каких-либо проектах, имеющих хоть малейшую антироссийскую направленность», – уверен В. Фесенко.

В то же время ни один из экспертов не решится сегодня сказать, что за последний год украинско-румынского «потепления» сторонам удалось сдвинуться хотя бы в одном из чувствительных вопросов двусторонних отношений.

В данном контексте заслуживает внимания наблюдение еще одного участника бухарестского форума, эксперта Института энергетических исследований Ю. Корольчука, который отметил, что румынские чиновники, принимавшие участие во встрече, предложили на рассмотрение украинских гостей ряд заманчивых, хотя и сложно реализуемых экономических проектов. «Речь шла о возможности поставок газа из Румынии в Украину, в минимальных, правда, объемах – до миллиарда кубометров. И о хранении такого же объема газа в украинских хранилищах. О возможном в перспективе увеличении объемов транзита газа и объемов покупки Румынией украинской электроэнергии. О возможности сотрудничества в постройке атомных блоков на румынской территории и в проектах по добыче сланцевого газа в Украине», – перечислил эксперт. Он считает, что все озвученные проекты имеют один недостаток: выглядят привлекательно, но реализуются сложно, долго и с непонятным экономическим эффектом. Пока же, по мнению Ю. Корольчука, это только политические декларации, как и заявленные намерения решить накопившиеся в двусторонних отношениях гуманитарные проблемы.

Большинство обозревателей констатируют, что об уступках Бухареста на украинском направлении говорить не приходится: во-первых, практически весь румынский политический спектр имеет схожие взгляды на политику в отношении Украины, а во-вторых, в Румынии, как и в Украине, осенью пройдут парламентские выборы. Любые уступки в диалоге с Киевом будут расценены политическими оппонентами как непрофессионализм либо сдача национальных интересов. Отсюда делается вывод, что на деле по всем ключевым проблемам с Украиной позиция Румынии осталась неизменной. Например, это касается вопросов, связанных с обеспечением прав национальных меньшинств. В частности, румынская сторона настойчиво требует от украинских властей прекратить политику «искусственного» разделения румынской общины в Украине на румынскую и молдавскую (ныне 250 тыс. граждан Украины идентифицируют себя с молдавским этносом).

Напряженность в данном вопросе сохраняется и по сей день. Так, в обращении Совета Черновицкого городского общества молдавской культуры, подписанном президентом Всеукраинской национально-культурной молдавской

ассоциации А. Фетеску и руководителями молдавских культурных обществ на Буковине на имя министра иностранных дел К. Грищенко, говорится о том, что Румыния перед Всеукраинской переписью населения агитирует молдавское население Черновицкой области менять свою национальную принадлежность на румынскую. Представители молдавских национально-культурных обществ Украины считают, что официальный Бухарест ведет неприкрытую «антимолдавскую, ксенофобскую, дискриминационную политику по отношению к молдаванам Украины». Лидеры молдавских обществ Украины также отмечают, что молдавское сообщество Украины «глубоко возмущено действиями Румынии по выдаче румынских паспортов жителям Черновицкой и Одесской областей молдавской национальности и привлечением молдавских дипломатов к этим делам».

Кроме того, в укор Киеву ставится прохладное отношение к созданию на базе Черновицкого госуниверситета мультикультурного учебного заведения (следует отметить, что создание по настоянию румынских венгров в г. Клуж-Напока подобного учебного заведения в апреле этого года стоило должности премьер-министру Румынии М. Унгуряну). Со своей стороны, Украина пока не требует от Бухареста ответного шага в одном из районов с компактным проживанием этнических украинцев (а их на сегодняшний день в Румынии порядка 60 тыс. человек). В данной связи можно отметить, что если ныне в Украине существует более чем 40 дошкольных учебных заведений и 80 общеобразовательных школ с преподаванием на румынском языке, то в Румынии действует лишь один лицей с частичным преподаванием на украинском языке.

Эксперты констатируют, что «основным коньком» Бухареста в построении новой позитивной повестки дня с Киевом является европейская интеграция и все, что с ней связано. Сегодня Румыния говорит о своей безусловной поддержке евроинтеграционных устремлений Киева (о чем неоднократно говорилось в последнее время) и, как отмечалось выше, якобы даже готова лоббировать вопросы скорейшего подписания Соглашения об ассоциации между Украиной и Евросоюзом. В данной связи обозреватели обращают внимание на то, что такие вещи можно довольно легко обещать, принимая во внимание, что вопрос подписания соглашения будет рассматриваться еще не скоро в силу технических и ряда других, хорошо известных всем причин.

Руководитель Центра военно-политических исследований Д. Тымчук прямо заявляет, что Киев может быть просто обманут: «Бухарест отнюдь не отказался от стратегического плана по воссозданию Великой Румынии. Они просто перестали делать заявления, раздражающие украинскую власть. Перешли к тактике поэтапной реализации сценария: вначале подтянуть Приднестровье к Молдове, а затем объединенную Молдову включить в состав Румынии. Но загвоздка в том, что Приднестровье ориентируется на Россию, поэтому Румынии и понадобился такой союзник, как Украина. И момент для активизации

дипломатических усилий выбран более чем удачно: расчет делается на то, что В. Янукович и его соратники, оказавшиеся в условиях мягкой внешнеполитической изоляции, будут хвататься за любую протянутую из-за границы руку». Д. Тымчук считает, что опасность ситуации проявится позже и может вылиться в резкое ухудшение украинско-российских отношений: «А уж после этого Бухарест, окончательно загнав украинскую власть в угол, сможет снова заявить о своих территориальных претензиях и в Одесской области, и в Западной Украине».

Впрочем, в том, что Румыния вынашивает столь сложно реализуемые планы, многие сомневаются. Так, эксперт Института украинской политики А. Полтораков подчеркивает: «Нужно учитывать, что не только у Украины, но и у Молдавии с Румынией не безоблачные отношения. О проектах Великой Румынии говорить очень и очень преждевременно. Скорее всего Бухарест активизировал дипломатическую деятельность, преследуя свои цели в Евросоюзе. Например, Польша, став единственным членом ЕС, постоянно контактирующим с такими сложными странами Восточной Европы, как Белоруссия или Украина, очень повысила свой авторитет в странах Старой Европы. Возможно, Румыния хочет пойти по тому же пути, чтобы усилить свое влияние в ЕС».

В целом же эксперты сходятся во мнении, что Румынии, находящейся сегодня под «неусыпным оком» Брюсселя в рамках Механизма по сотрудничеству и контролю, крайне важно показать, что она может вести себя цивилизованно и по-европейски в отношениях со своими соседями (иначе есть риск еще довольно долго оставаться де-факто не совсем полноправным членом ЕС и терпеть все связанные с этим неудобства).

Что касается позиции Украины, то на данном этапе цель ее дипломатии очевидна: добиться ощутимых прорывов во внешней политике на фоне перманентно сложных переговоров с США, ЕС и Россией, а также заработать очки на пути к евроинтеграции.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр.

Рост протестных настроений в Украине в оценках СМИ

Неудовлетворенность значительной части граждан Украины политикой властей вылилось в рекордный рост протестных настроений в стране, фиксируемый отечественными и зарубежными исследователями еще с конца прошлого года. Не вполне эффективные попытки власти организовать общественный диалог по актуальным для большинства жителей страны проблемам на фоне ухудшения экономической ситуации, падения уровня доходов и сни-

жения уровня жизни граждан еще больше обостряют ситуацию, создавая предпосылки для новых протестных инициатив.

Тенденция к стремительному росту протестных настроений в Украине была, в частности, зафиксирована специалистами Киевского международного института социологии (КМИС) в рамках проекта независимой сети исследователей общественного мнения Гэллуп Интернешнл (WIN-Gallup International) в конце 2011 г. Данные прошлогоднего исследования засвидетельствовали уверенность более чем половины украинцев (55 %) в том, что число протестов по экономическим причинам в 2012 г. возрастет. Всего 6 % прогнозировали их снижение, 20 % посчитали протестную ситуацию в сравнении с прошлым годом неизменной, а 19 % – затруднились с ответом. Таким образом, по данным исследования, по состоянию на конец 2011 г. для Украины баланс протестных прогнозов составил +49 %, что поставило ее на 11-е место среди наиболее экономически тревожных стран (исследование проводилось в 57 странах). За все время исследований (с 1993 г.) показатель баланса протестных прогнозов для Украины был нестабильным и колебался в очень широких пределах. В 2011 г. страна достигла пика в балансе протестных прогнозов своих жителей – +49 %. По данным экспертов, за весь период баланс со знаком минус был лишь в конце 2004 г., когда тех, кто прогнозировал уменьшение протестов, было больше, чем тех, кто прогнозировал их увеличение – баланс протестных прогнозов составлял – 7 %.

Февральский опрос, проведенный Центром им. Разумкова, показал, что 89,6 % граждан потенциально готовы к участию в законных акциях протеста (митингах, демонстрациях, пикетированиях), зафиксировав, что только 10,4 % украинцев не собираются принимать участие в таких акциях ни при каких обстоятельствах.

Возросшую готовность украинцев выйти на улицы для участия в акциях протеста, причем не только для достижения социально-экономических целей, продемонстрировали также результаты репрезентативного социологического опроса, проведенного Институтом изучения рынка и общественного мнения ИФЭК по заказу украинской редакции издания Deutsche Welle в конце февраля-начале марта 2012 г. В соответствии с данными исследования, готовность к участию в политических демонстрациях и акциях протеста выразил фактически каждый третий украинец, при этом во всех возрастных группах готовность к участию в акциях протеста оказалась примерно одинаковой.

Главные причины, побуждающие людей к участию в протестных акциях, носят экономический характер. Так, 59 % респондентов выразили готовность протестовать ради сохранения своего рабочего места или повышения зарплаты. Как отмечают эксперты, это отличает Украину от России, где основной причиной массовых акций протеста их участники называли желание честных и справедливых выборов. В то же время в Украине под таким требованием были готовы подписаться 17 % опрошенных. Сорок восемь процентов опро-

шенных причиной своего возможного участия в протестных акциях назвали необходимость улучшения пенсионного обеспечения и системы здравоохранения. Кроме того, почти каждый третий украинец, готовый участвовать в акциях протеста, поддерживает требование борьбы с коррупцией в системе исполнительных органов власти и юстиции. Характерно, что жители юга и востока страны выразили особенное недовольство действиями нынешней власти в экономической сфере. Шестьдесят восемь процентов жителей этих регионов готовы участвовать в демонстрациях с требованием улучшения условий труда. При этом аналогичные требования поддержали только 47 % жителей Западной Украины.

Таким образом, главными мотивами, определяющими готовность участия украинцев в акциях протеста прежде всего являются социально-экономические проблемы и коррупция во власти. При этом степень готовности к участию в уличных акциях возрастает вместе с потерей доверия к таким инструментам политического волеизъявления, как выборы, возможность участия в которых исключил для себя почти каждый четвертый респондент. Так, принять участие в парламентских выборах 2012 г. собирались лишь 62 % опрошенных (на западе и в центре Украины этот показатель составил 55 %).

Потеря доверия граждан к демократическим институтам служит еще одним поводом для роста протестного потенциала, который продемонстрировали в прошлом году афганцы, чернобыльцы, предприниматели, пенсионеры, организовавшие массовые митинги для защиты своих прав.

Исследование протестной активности украинцев в текущем году показывает, что требование протестующих касаются практически всех сторон жизнедеятельности общества.

Данные мониторинга электронных СМИ, проведенного СИАЗ в марте – апреле 2012 г., показывают, что среди требований участников массовых акций, сообщения о которых попали в прессу, преобладают требования, касающиеся решения социальных проблем (48 %); на втором месте – политические конфликты (29,7 %). Конфликты по экономическим, этническим и экологическим вопросам составили 9,4 %, 7,1 %, 5,8 % соответственно. Социальные конфликты в основном касались вопросов медицинского обслуживания, образования, выплат зарплат. Достаточно много акций было обусловлено злоупотреблениями и недостатками в работе ОВД (9,3 %) и проблемами транспортного сообщения (ликвидация пассажирских поездов, автобусов, монополизация таксомоторных перевозок, плохое состояние путей сообщения и т. д. (7,60 %)). Акции по вопросам экологии проходили в первую очередь из-за вырубки лесопарковых и заповедных зон, захватов участков прибрежных зон рек и т.п. (4,47 %); этнические и конфессиональные протесты были связаны с возвращением зданий церквям, межконфессиональными конфликтами по поводу земельных участков, незаконной приватизацией объектов культурного наследия (2,01 %). Среди политических акций по адресности преобладают на-

правленные против центральных органов власти (10,51 %). При этом выступления против деятельности местных органов власти уступают им количественно, но касаются более широкого круга проблем, одновременно отличаясь прагматичностью – для решения многих из них существуют соответствующие механизмы, но отсутствует политическая воля. Основные экономические проблемы, влекущие за собой острую социальную реакцию, касаются нарушения прав собственности на земельные участки и самозахвата земель (2,91 %) и проблем рынков (их ликвидация, повышение арендной платы, налоговые проблемы и т. д.) (2,91 %).

В целом, борьба за социальные и гражданские права стала главной темой протестов в Украине в последнее время.

Правительственные реформы ожидаемо вызвали сопротивление тех социальных групп, чьи интересы они затрагивают. Несмотря на общественное неприятие и протесты, была проведена пенсионная реформа, однако, что касается Налогового кодекса, то массовые выступления мелких предпринимателей стали причиной его вето Президентом, хотя позже он и был принят в несколько ином виде. Благодаря протестным акциям студентов, правительство было вынуждено отменить свое постановление о платных услугах в университетах. Кроме того, правительственный проект закона «О высшем образовании», содействующий коммерциализации образования, был существенно переработан и до сих пор не принят. Не принят также проект Трудового кодекса, с критикой которого, поддержанной акциями протеста, выступили независимые профсоюзы (Федерация профсоюзов Украины этот проект поддержала).

Как отмечают некоторые обозреватели, всеукраинская акция протеста против принятия нового Трудового кодекса, состоявшаяся 21 мая, может стать переломным моментом в украинском рабочем движении. Как отмечает В. Чемерис (институт «Республика»), она продемонстрировала новое качество социального движения в Украине, объединив представителей различных независимых профсоюзов и левых политических активистов. В акции приняли участие представители Конфедерации свободных профсоюзов Украины – горняки и чернобильцы, активисты профсоюза железнодорожников, представители стачкома завода им. Фрунзе, строители-«заробитчане», участники «предпринимательского майдана», профсоюза «Захист праці», объединения «Боротьба», студенческого профсоюза «Пряма дія», а также СПУ Украины и Автономного союза трудящихся. Несмотря на то что акция не была особо многочисленной, перспективы дальнейших совместных действий ее участников могут принести свои результаты и перерасти в массовое движение, учитывая, что общественный спрос на новые политические силы сегодня очень высок.

Как отмечают руководитель социологической службы «Украинский барометр» В. Небоженко и глава правления Центра социологических и политологических исследований «Соціовімір» С. Таран, несмотря на то что протестные настроения в Украине растут и люди готовы принимать участие

в акциях протеста, нет лидеров, за которыми они могли бы пойти. «Никто не верит в социальные инициативы Кабмина, который сам не верит в эти инициативы. Люди не верят, что что-то доброе и хорошее делается таким образом. Тем более что Партия регионов их уже многократно обманывала», – заявляет В. Небоженко. «Скорее, протесты не происходят из-за того, что кризис в самой оппозиции, где нет четких лидеров, нет новых идей, желания возглавить протестное движение. А есть лишь желание успешно провести выборы в свою пользу и люди интуитивно это чувствуют. Вот в чем большая проблема», – считает политолог. Как заявляет В. Таран, количество протестных акций в Украине будет возрастать и различные политические силы будут пытаться их поддержать в контексте избирательной кампании. «Другое дело, что эти акции протеста вряд ли будут объединенными. Отсутствие единого центра возможно будет способствовать тому, что эти акции не будут казаться очень массовыми», – отмечает эксперт.

Политический эксперт Н. Песецкий, подчеркивая, что «революционные протестные настроения в Украине нарастают практически везде», также указывает на отсутствие лидеров. В то же время, как отмечает политолог, «до выборов 2012 г. в Украине революция не состоится. Нынешняя ситуация в Украине не соответствует ни одному классическому сюжету революционного развития. Настроения есть, нет героев. Нет симпатии между народом и политиками. Есть мы, и есть они...».

Тем не менее именно активизация политических сил в ходе избирательной кампании будет способствовать росту количества протестных политических акций, хотя значительная их часть будет «проплаченной» и, соответственно, не отвечающей реальным электоральным настроениям. С этой точки зрения, по мнению экспертов, особое внимание нужно уделять не столько политическим акциям, организованным в национальном масштабе политсилами-участниками парламентской кампании, сколько региональным и местным акциям, которые будут более адекватно отражать проблемные моменты общественной жизни страны и смогут стать реальными составляющими всеобщих протестных настроений.

По прогнозам специалистов, в ближайшем политическом цикле (до президентских выборов 2015 г.), деятельность оппозиционных сил будет сосредоточена на поддержке протестного движения в разрезе отдельных социальных групп. Власть же будет стараться сглаживать наиболее острые социальные проблемы и, возможно, повышать социальные выплаты наиболее незащищенным слоям населения. При этом нужно учитывать, что уровень поддержки и власти, и оппозиции снижается. И именно от степени эффективности работы с протестным электоратом и общественными активистами во многом будет зависеть их политическое будущее.

Как считает председатель центра прикладных политических исследований «Пента» В. Фесенко, сегодня оппозиция должна думать не только

о противостоянии власти. «Сейчас оппозиция не может заниматься лишь политическими и идеологическими задачами, при всей их важности. Людей волнуют, в первую очередь, социально-экономические проблемы, и они ожидают от оппозиции защиты своих социально-экономических интересов, а также такой экономической политики, которая действительно будет способствовать развитию страны. И если оппозиция не будет заниматься подготовкой новой экономической стратегии – она проиграет. Поэтому, подготовка такой новой стратегии реформ, новой экономической стратегии развития Украины – должна быть главным приоритетом оппозиции», – считает эксперт.

Политолог А. Золотарев (Центр «Третий сектор») тоже отмечает, что растущие протестные настроения постараются использовать в своих интересах различные политические силы. Прогнозируя, что 2012 г. может стать годом социальных бунтов, эксперт заявляет, что «власть маргинализировала оппозицию и этим сделала себе медвежью услугу. Когда интересы людей не защищаются в Верховной Раде, в правительстве, люди выходят на улицы».

Что касается власти, то она, как считают некоторые специалисты, в своей деятельности по противостоянию оппозиционным движениям и формированию общественного мнения на этот счет, пользуется, в частности, российским опытом, который, в свою очередь, основан на изучении опыта «арабской весны», что продемонстрировали парламентская и президентская избирательные кампании в России. Основные направления этой деятельности включают ставку на наиболее зависимые от социальной политики государства группы населения, «обезглавливание» оппозиции различными методами, блокирование информационных каналов и доступа к СМИ, уничтожение источников финансирования оппозиционных движений, формирование провластного общественного мнения, популистские социально-экономические инициативы и т.д.

В попытках снизить протестные настроения власть декларирует намерения повысить уровень сотрудничества с общественностью. Как заявила советник Президента Украины, руководитель Главного управления по вопросам конституционно-правовой модернизации АПУ, председатель Координационного совета по вопросам развития гражданского общества при Президенте Украины М. Ставнийчук, чем выше уровень сотрудничества власти на местах с местной общественностью, тем ниже там протестные настроения. Так, по ее словам, если общественность в регионах активно привлекается к решению местных вопросов – начиная с социально-экономического развития и до вопросов коммунальных тарифов – население более охотно идет на диалог с властью. По ее словам, на сегодняшний день в Украине существует достаточно механизмов влияния гражданского общества на государственные процессы, однако они являются абсолютно недейственными. Поэтому Координационный совет намерен искать более действенные формы «демократии участия».

Кроме того, предпринимаются попытки законодательного урегулирования проблем, связанных с растущей протестной активностью. Так, недавно постоянный представитель Президента в Верховной Раде, народный депутат Ю. Мирошниченко (Партия регионов) зарегистрировал в Верховной Раде законопроект, регулирующий проведение в Украине мирных собраний. Документом предлагается смягчить наказание за нарушение условий их проведения и обязать называть четкие причины запрета на проведение акций.

Законопроект «О внесении изменений в некоторые законодательные акты относительно свободы мирных собраний» предполагает внесение изменений в кодексы об административных правонарушениях и административного судопроизводства, а также в Закон «О милиции». Предложенные изменения, в частности, предполагают уменьшение штрафов за нарушение условий проведения акций. Предлагается также отменить норму закона, согласно которой милиция имеет право проводить административное задержание участников акций в случае нарушения ими порядка проведения собраний, митингов, уличных походов и демонстраций. Смягчением можно считать и характер наказания при повторном совершении данного правонарушения. Как отмечают обозреватели, в действующем законодательстве размыто указаны причины, по которым можно запретить провести митинг или акцию протеста. Предложенные же изменения предполагают, что суд должен обосновать в своем постановлении «необходимость ограничения свободы мирных собраний в демократическом обществе, а также пропорциональность способа такого ограничения».

Как заявляет координатор кампании «За мирный протест!» М. Каменев, законопроект, зарегистрированный Ю. Мирошниченко, отражает позицию, согласованную с общественными организациями. По его словам, этот документ был подготовлен для того, чтобы смог нормально заработать другой – Закон «О порядке организации и проведения мирных мероприятий», принятый в первом чтении несколько лет назад. «Этот закон очень либеральный, он будет, наверное, одним из лучших в Европе. Но если вместе с ним не будут внесены изменения в законодательство, предложенные Мирошниченко, ситуация только ухудшится. Они должны вступить в силу одновременно, только в этом случае ситуация улучшится, иначе будет катастрофа», – считает М. Каменев.

В то же время директор всеукраинского общественного движения «Не будь байдужим!» О. Левкова называет законопроект, зарегистрированный представителем Президента в ВР, «новой выходкой власти, выдуманной для легитимизации крайне недемократического обращения с людьми, которые регулярно собираются на мирные протесты». «И нынешний документ от Юрия Мирошниченко, и скандально известный законопроект № 2450 — это попытки нивелировать абсолютно адекватную и приемлемую для всех ст. 39 Конституции, где сказано, что граждане имеют право собираться мирно. Мы, например, проводим акции уже семь лет подряд, и нас полностью устраивала позиция об информировании органов власти накануне проведения своих меропри-

ятий», – заявляє О. Левкова. А первый заместитель главы фракции «БЮТ–Батьківщина» С. Соболев, считает, что «это очередная отмазка для Совета Европа, чтобы можно было сказать, что еще один пункт выполнен».

Впрочем, как считают эксперты, основными приоритетами украинских граждан сегодня являются не политико-правовые вопросы, а, главным образом, социально-экономические. Именно нарушение экономических и социальных прав граждан, ухудшение их материального состояния толкает их к участию в акциях протеста. Но в год выборов вряд ли стоит ожидать от власти существенного сокращения социальных льгот и выплат. Поэтому очередной всплеск протестной активности может быть связан, скорее, с возможными фальсификациями на выборах, но общий градус недовольства властью пока что сохраняет тенденцию к росту.

Енергетичні аспекти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб.

Перспективи проекту «Набукко» в контексті європейських політичних процесів

До проекту газопроводу «Набукко» нині прикуто увагу європейської експертної спільноти. Будівництво «Набукко», який ще до недавнього часу вважався перспективним проектом для диверсифікації поставок блакитного палива до Європи, наштовхнулося на низку проблем. Розробка проекту «Набукко» почалася в лютому 2002 р. з ініціативи австрійської OMV і турецької BOTAS та була завершена до 2004 р. Згідно з проектом газопроводу, протяжність «Набукко» становила 3300 км, починаючи від Азербайджану і Туркменістану до Баумгартена в Австрії, потужність – 26–32 млрд куб. м газу на рік. Орієнтовна вартість проекту – 7,9 млрд євро. Початок будівництва трубопроводу було намічено на 2013 р., комерційні постачання газу по «Набукко» планувалося почати у 2017 р.

Для реалізації проекту «Набукко» було створено консорціум Nabucco Gas Pipeline International, куди увійшли газові компанії європейських країн – учасниць проекту – Німеччини, Австрії, Болгарії, Румунії і Туреччини. Учасниками проекту з рівними частками по 16,67 % стали австрійська OMV, угорська MOL, болгарська Bulgargaz, румунська Transgaz, турецька Botas і німецька RWE.

Спочатку проект газопроводу передбачав постачання газу з родовищ Ірану в Перській затоці. Однак у 2006 р. у зв'язку з конфліктом навколо іранської

ядерної програми Євросоюз був змушений виключити Іран зі своїх газових планів. Після цього джерелами «Набукко» були названі Азербайджан (родовище Шах-Деніз), Туркменістан (Довлетабад, Південний Іолотань-Осман), Узбекистан, Ірак і Єгипет. Правда, гарантій центральноазіатського і єгипетського газу не отримано досі, а деякі теоретичні шанси на іракський газ з'явилися тільки у 2009 р., коли австрійська OMV і угорська MOL купили частки в газових родовищах північного Іраку – Khor Mor і Chemchamal.

Тож основним постачальником газу для нової магістралі мало стати азербайджанське газове родовище «Шах-Деніз», з якого, за планом, повинно було надходити щорічно 16 млрд куб. м газу. Запуск видобутку на родовищі «Шах Деніз» у 2007 р. дав змогу Азербайджану стати експортером газу. До цього часу країна імпортувала щорічно близько 4 млрд куб. м газу з Росії. А вже у 2011 р. Азербайджан поставив за кордон 7,1 млрд куб. м, з них 4,5 млрд куб. м. – у Туреччину, близько 1 млрд куб. м – у Грузію по Південно-Кавказькому трубопроводу (ПКТ, або Баку – Тбілісі – Ерзурум), 1,5 млрд куб. м – до Росії по газопроводу «Баку – Газімагомед – Моздок», трохи в Іран по «Газах – Астара – Іран» і навіть до Греції, куди ресурс транспортується по існуючій системі газопроводів Туреччини.

У 2012 р. партнерство з Росією планується розширити: «Газпром» готовий купувати 3 млрд куб. м азербайджанського газу для подальшого перепродажу у Європу. Фактичні обсяги поставок поки що далекі від проектних, але керівництво Державної нафтової компанії Азербайджану – SOCAR – вже планує збільшити потужність ПКТ з нинішніх 8 до 35 млрд куб. м, що пов'язано з новими планами розвитку газової галузі.

У квітні 2012 р. Азербайджан оголосив про масштабний розвиток газової галузі до 2025 р. Згідно з планами уряду, видобуток зросте до 30 млрд куб. м у 2020 р. і до 50 млрд куб. м у 2025 р. Унаслідок цього Азербайджан наростить експорт газу у Європу, де має намір зайняти 7 % ринку і потіснити «Газпром». Майбутні постачання азербайджанського газу ґрунтуються на реалізації кількох проектів, які повинні вивести ресурс на ринок Європи, серед яких і «Набукко», однак останнім часом він втрачає свою пріоритетність порівняно з іншими аналогічними проектами з огляду на низку факторів.

Газопровід «Набукко» є одним із проектів «Південного газового коридору», який передбачає постачання газу з Каспійського регіону і Близького Сходу в країни ЄС. Його будівництво для Європи має ряд незаперечних переваг. По-перше, «Набукко» повністю вирішує завдання диверсифікації енергопоставок з Росії. По-друге, «Набукко» забезпечує прямий вихід Європи на газовий ринок Каспію, Центральної Азії і Середнього Сходу, що нині можливо тільки через Росію. По-третє, «Набукко» вирішує завдання скорочення залежності від транзиту через Україну (і Білорусь), повністю огинаючи кордони Євразії. Багато в чому внаслідок цих переваг «Набукко» у 2005 р. отримав статус основного стратегічного проекту ЄС в енергетиці.

25 червня 2007 р. був підписаний договір про початок будівництва газопроводу. Підписанти – Туреччина, Болгарія, Румунія, Угорщина, Австрія та Єврокомісія. На той момент будівництво газопроводу планувалося розпочати з 2010 р., а здати в експлуатацію – у 2013 р. Проте згодом ці терміни були зрушені в часі: консорціуму, як і раніше, не вдавалося знайти під свій проект ні газ, ні гроші. Спочатку будівництво відклали до 2011 р. А в 2009 р. консорціум «Набукко» зібрався на засідання повторно, і 13 липня 2009 р. було підписано чергову угоду про будівництво «Набукко». Церемонія підписання відбулася в Анкарі, підписанти ті ж – Туреччина, Австрія, Угорщина, Болгарія і Румунія. Плюс до них приєдналася німецька компанія RWE, що погодилася увійти в проект 5 лютого 2008 р.

Слідом за Німеччиною до «Набукко» виявила інтерес Чехія, але відразу ж передумала. У Празі підрахували, що вигідніше розширити «Північний потік» і купувати газ у німців. Деякий час Франція теж розраховувала увійти в «Набукко», але категоричне «ні» висловила Туреччина, через суперечності з приводу визнання геноциду вірмен.

Була також спроба втягнути в проект Росію: у березні 2010 р. італійська Ені запропонувала об'єднати «Набукко» і «Південний потік», але Москва відразу ж відкинула цю ідею.

4 березня 2010 р. Туреччина ратифікувала угоду про участь у «Набукко». І, здавалося, було відкинуто останню перешкоду в реалізації проекту. Деякі учасники проекту навіть форсували будівництво. Першу 60-кілометрову ділянку газопроводу побудувала Румунія, а до 15 жовтня 2010 р. з'явилася також 47-кілометрова «змичка» між румунським Арадом і угорським Сегеда.

Однак у «Набукко» виникли проблеми з поставками газу. 15 вересня 2010 р. між Азербайджаном, Румунією і Грузією було досягнуто домовленості про проект AGRI. Цей проект вивів із «Шах-Деніза» 8 млрд куб. м газу, а після 2017 р. пообіцяв наростити потужність до 25 млрд куб. м на рік.

Шанси отримати іранський газ фактично зникли після активізації на початку 2012 р. США «антиіранської кампанії», у рамках якої ЄС також оголосив про приєднання до нових санкцій проти Тегерана. У результаті іранський газ виявився тимчасово виведеним «за дужки» світової торгівлі.

Суттєвою виявилася також проблема з транзитом територією Туреччини, яка прагне обміняти «Набукко» на свою євроінтеграцію. Однак у вересні 2011 р. бундесканцлер А. Меркель прямо заявила, що Туреччині ще рано ставати повноправним членом ЄС. Через місяць, 7 жовтня, ще різкіше висловився французький президент Н. Саркозі: «Моя позиція з цього питання не змінилася і не зміниться. Моя особиста переконаність у тому, що ЄС не для Туреччини». І більше того, перебуваючи з візитом у Вірменії, Н. Саркозі зажадав від Анкари визнати геноцид вірмен, пригрозивши прийняти «законодавчі заходи по криміналізації заперечення геноциду».

У відповідь Анкара зосередилася на зміцненні власного регіонального лідерства, зміцнивши співробітництво з Грузією і Азербайджаном. У результаті, якщо раніше ЄС дивився на Туреччину лише як на транзит для «Набукко», то згодом Туреччина, об'єднавшись з Баку, стала також гарантом каспійських поставок. У жовтні 2011 р. Баку пообіцяв Туреччині 6,7 млрд куб. м (на першому етапі), а також 10 млрд куб. м для транзиту до Європи. Для того ж, щоб здійснити цей транзит, 26 грудня 2011 р. Туреччина та Азербайджан домовилися про будівництво Трансанатолійського газопроводу (TANAP) (поки що тільки підписано меморандум про взаєморозуміння).

Проект TANAP розрахований на 16 млрд куб. м газу на рік. Ціна – 5 млрд дол., терміни – 2013–2017 рр. Правда, обсягів TANAP для задоволення потреб Європи все одно не вистачить, необхідно також підключити туркменський або казахстанський газ. Тобто без будівництва Транскаспійського газопроводу «Тенгіз-Туркменбаші-Баку» шанси «Набукко» дуже проблематичні.

На сьогодні Казахстан, Туркменістан і Узбекистан не підписали декларацію з будівництва «Набукко». Основна проблема – нерегульованість проблеми делімітації каспійського шельфу. А без шельфу ні Казахстан, ні Туркменістан не зможуть покласти необхідні обсяги газу, маючи, крім того, зобов'язання перед Китаєм, Росією та іншими гравцями. Зі свого боку, Росія та Іран, що володіють найбільшими запасами шельфу, також наполягають, що Баку і Ашхабад не мають права будувати без погодження цього питання на саміті за участі всіх п'яти прикаспійських країн.

Серйозним ризиком у реалізації проекту «Набукко» є також проблема фінансування. Якщо плани по російському «Північному потоку» підтримувалися найпотужнішою економікою Європи (Німеччиною), то споживачі «Набукко» – це країни Південно-Східної Європи, що мають менше фінансових можливостей і опинилися найбільш уразливими в умовах глобальної кризи. Критики «Набукко» зазначають, що проект занадто дорогий: офіційно називається цифра в 9,7 млрд євро, проте реальні витрати оцінюються в 15 млрд євро. З іншого боку, є думка, що учасникам проекту не вдасться заручитися достатньою кількістю контрактів на закупівлю газу, щоб повністю замінити ними російські поставки. Крім того, «Набукко» перебуває на верхньому рейтингу терористичних загроз. Маршрут проекту проходить через курдські території, поблизу Карабаху, а також територією Грузії, де також перманентно мусується загроза відновлення бойових дій. Водночас проти «Набукко» ситуативно зійшлися позиції США і Росії. Вашингтон не зацікавлений у самодостатності Європи, Москва, у свою чергу, не зацікавлена ділити контроль за регіонами, які входять у сферу її пріоритетного впливу.

На думку експертів, криза в будівництві «Набукко» не в останню чергу пов'язана з кардинальними змінами на світовому газовому ринку: став активніше використовуватися скраплений газ, а також у ряді країн розпочато видобуток газу із сланцевих порід.

До цього часу ніякого серйозного прогресу в реалізації «Набукко» досягти так і не вдалося. До того ж «Набукко» стає дедалі менш популярним серед його ж акціонерів. Так, 23 квітня 2012 р. прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан заявив, що угорська нафтогазова компанія MOL залишає газопровідний проект «Набукко». Натомість MOL розглядає можливість приєднання до проекту компанії BP SEEP (Південно-Східноєвропейський газопровід). Проект SEEP із транспортування азербайджанського газу через південно-східну Європу, у тому числі Угорщину, у Західну Європу, переважно спирається на вже наявну газову інфраструктуру і є альтернативою «Набукко».

З 2010 р. MOL вже кілька разів висловлювала свої сумніви в доцільності участі в «Набукко», у зв'язку з низкою питань, що стосуються поставок і витрат на проект, а також у зв'язку з питаннями структури та менеджменту. У квітні 2012 р. MOL заявила про готовність остаточно вийти з проекту «Набукко» у разі виникнення такої необхідності, пояснивши, що «існує багато невизначеностей навколо проекту «Набукко», які складно ігнорувати». 26 квітня головний виконавчий директор MOL Ж. Хернаді повідомив, що MOL вважає нерентабельним подальше фінансування проекту. До цього угорська компанія відмовилася від перерахувань коштів до річного бюджету Nabucco International Company (NIC), яка займається «Набукко».

Однією з головних «невизначеностей», пов'язаних з «Набукко», MOL вважає брак ресурсної бази для заповнення газопроводу. У жовтні консорціум «Набукко» подав заявку на участь у тендері на транспортування газу з азербайджанського родовища Шах-Деніз, однак поки переговори не принесли яких-небудь результатів. Єврокомісія очікує, що Азербайджан прийме рішення протягом найближчих кількох місяців, проте навіть при успішному результаті переговорів родовища газу Шах-Деніз буде достатньо для заповнення лише третини газопроводу. У результаті учасники консорціуму «Набукко» стали розглядати можливість зменшення потужності трубопроводу вдвічі – до 15 млрд куб. м, а також скорочення його протяжності – від Болгарії до Австрії.

13 травня свої сумніви щодо участі в «Набукко» висловила і німецька RWE. «Ми, як і раніше, вважаємо, що «Набукко» в його початковій формі є найкращим варіантом для всіх акціонерів та учасників проекту – постачальників, споживачів, операторів газопроводів. Однак у світлі мінливих умов – будівництва інших газопроводів – ми перевіряємо, чи відповідає участь у цьому проекті нашим комерційним і стратегічним інтересам», – сказав прес-секретар RWE. Згідно з інформацією в німецьких ЗМІ, топ-менеджмент компанії вже поінформував влади ЄС, що RWE може згорнути свою участь у проекті «Набукко». Опитані «НГ» російські експерти практично впевнені, що вихід Німеччини з проекту – лише справа часу. Зокрема, директор Інституту національної енергетики С. Правосудов зазначає, що подібні проблеми проглядалися спочатку. «Газу в Азербайджану немає, а що стосується туркменського газу, то без рішення статусу Каспійського моря його поставки досить проблематичні, –

відзначає він. – І те, що німецький акціонер вийде з проекту, – цілком передбачувано. Питання лише в термінах». Водночас акціонери, що залишилися, можуть якимось чином реанімувати проект, але лише в регіональних рамках, побудувавши газопровід потужністю до 10 млрд куб. м газу на рік – для задоволення власних потреб, вважає С. Правосудов.

Експерт компанії «БКС Експрес» Б. Зиков вважає вихід RWE з проекту досить імовірним, хоча формальне рішення про це ще не прийнято. «На рішення RWE скоріше за все вплинув ряд факторів, таких як перенесення термінів початку будівництва «Набукко» і заплановані нові газопроводи», – зазначає він. На його думку, один з імовірних варіантів розвитку подій такий: гілка все ж буде побудована, але пропускна здатність газопроводу буде урізана пропорційно потребам і можливостям учасників проекту, які залишилися. Якщо ж проект буде повністю закритий, то Росія отримає від цього ряд законних переваг, перш за все можливість ефективніше просувати свої проекти і активніше впливати на ціноутворення на ринку, вважає аналітик.

«Імовірність того, що RWE може вийти з проекту "Набукко", безсумнівно, є, – продовжує співдиректор аналітичного відділу агентства "Інвесткафе" Г. Бірг. – У цьому випадку початковий варіант реалізований не буде». Також із проекту вийшла Угорщина, а Туреччина, яка є учасником «Набукко», наприкінці минулого року погодилася на будівництво конкуруючого «Південного потоку» через свої води, зазначає він. «Є пропозиції від учасників проекту зі скорочення як потужності трубопроводу, так і його довжини, – продовжує Г. Бірг. – Але проблема ускладнюється тим, що вартість європейського трубопроводу наближається до вартості будівництва (в розрахунку на кілометр) більш потужного "Південного потоку". Менший за потужністю трубопровід не змінить загальну ситуацію з залежністю ЄС від російського газу. За відсутності ж "Набукко" успіх "Південного потоку" більш імовірний».

Водночас аналітик з ринків електроенергії та газу Міжнародного енергетичного агентства (IEA) О. Антонюк упевнений, що російський газопровід «Південний потік» навряд чи може отримати політичну та юридичну підтримку з боку Єврокомісії, незважаючи на проблеми з просуванням газотранспортного проекту «Набукко» та інших шляхів постачання газу до країн Євросоюзу через «Південний коридор». Коментуючи рішення угорської компанії MOL про вихід із газотранспортного консорціуму «Набукко», аналітик зазначив, що, «незважаючи на наявні затримки у просуванні європейських газотранспортних проектів у регіоні "Південного коридору", російський "Південним потік" не отримає від ЄС статусу пріоритетного та відповідної підтримки, яку має "Набукко". Це суперечить логіці диверсифікації шляхів постачання енергоносіїв, якої дотримується ЄС». Водночас він зауважив, що на даний час ситуація для просування російського газотранспортного проекту «Південний потік» стала більш сприятливою.

«Можна аналізувати ймовірність реалізації декількох альтернативних до “Набукко” проектів з будівництва газопроводів у “Південному коридорі”. Але основні учасники європейського газового ринку не поспішають з ухваленням рішень. Адже кожен проект має свою фінансову складову, свої тарифи. Тому проекти, які передбачають менший обсяг транспортування газу, мають перевагу. На сьогодні вже з’явилися пропозиції щодо так званих “міні-Набукко”. Привабливими тут є менші витрати при будівництві», – підкреслив О. Антонюк.

За його словами, у загальному вимірі ситуацію слід розглядати не за «окремими трубами, а в контексті ситуації на енергетичному ринку у Європі та обсягів споживання газу, які у 2010 р. мали тенденцію до зниження в середньому на 10 %». За оцінками Міжнародного енергетичного агентства, 3 % від цього показника щодо зменшення споживання газу в ЄС пов’язані з економічними причинами.

«“Набукко” – це доволі амбіційний проект. Він має свої переваги, отримуючи безпрецедентну офіційну юридичну підтримку з боку Єврокомісії та забезпечуючи чіткий план транспортування газу країнами ЄС. Але водночас такий великий проект є дуже складним для реалізації за часовими та технологічними чинниками. Адже для запроєктованого щорічного транспортування 31 млрд куб. м газу необхідно забезпечити надійні джерела постачання палива. Це є під питанням на сьогодні. Якщо позиція Азербайджану тут є зрозумілою, то щодо Туркменістану – це великий знак запитання», – заявив О. Антонюк.

Зрештою, з огляду на позицію акціонерів, консорціум був вимушений піти на компроміс. 17 травня консорціум проекту газопроводу «Набукко» Nabucco Gas Pipeline International представив оновлений план будівництва газопроводу під назвою Nabucco-West (Набукко-Захід). За новою концепцією, протяжність газопроводу скорочується в три рази (тобто за вирахуванням транспортування через Туреччину) – до 1300 км загальної довжини. Трубопровід простягнеться від кордону Туреччини та Болгарії до міста Баумгартен в Австрії. За різними оцінками, Nabucco-West пройде територіями Болгарії (412 км), Румунії (469 км), Угорщини (384 км) та Австрії (47 км). Потужність «Набукко» скорочується у два рази – до 15 млрд куб. м. Відповідно, також у два рази зменшується ціна – до 4 млрд євро.

У цілому тепер для поставок до Європи заплановано таку схему: спочатку газ надходить вже існуючим газопроводом Баку – Тбілісі – Ерзурум. Потім – Трансанатолійським газопроводом. І тільки потім газ на турецько-болгарському кордоні дістається європейцям через Набукко-West. Найпершою концепцію Nabucco-West підтримала Туреччина. Німеччина поки що пообіцяла подумати.

25 травня навіть укорочений Nabucco-West виявився на межі провалу. Британська British Petroleum, що є його найбільшим акціонером, публічно заявила про відмову від участі в проекті. Притому, що компанія розглядалася як ве-

дучий потенційного постачальника газу для даного проекту (ВР особисто гарантувала «Набукко» 16 млрд куб. м).

Нова версія проекту, утім, не втримала від сумнівів у економічній ефективності «Набукко» британську нафтогазову компанію British Petroleum (BP), яка спільно з Державною нафтовою компанією Азербайджану (ДНКАР) і норвезькою Statoil розробляє другу фазу азербайджанського родовища Шах-Деніз. 25 травня компанія заявила, що більше не розглядає газопровідний проект «Набукко» як спосіб доставки азербайджанського газу до Європи і вважає проект економічно недоцільним.

Ваги цій заяві додає той факт, що ВР також є одним з акціонерів консорціуму «Шах-Деніз». Того самого консорціуму, який скоро повинен вибрати проект газопроводу, яким поставлятиметься каспійський газ. Для порівняння, частки акціонерів «Шах-Деніза» розподілилися так: ВР Amoco (оператор проекту) – 25,5 %, Statoil Azerbaijan – 25,5 %, SOCAR Azerbaijan, Elf Petroleum Azerbaijan, LukAgip N.V. (дочірня компанія «ЛУ-КОЙЛа») і Oil Industries Engineering & Construction – всі четверо по 10 % кожний, а також Turkish Petroleum Overseas Company Ltd. – 9 %. Тобто існують всі шанси на те, що рішення British Petroleum для «Набукко» може виявитися фатальним.

Натомість ВР із партнерами по Шах-Деніз розглядає можливість будівництва власної магістралі – газопроводу «Південно-Східна Європа» (SEEP), який пройшов би від турецького кордону до Угорщини і використовував би в основному вже існуючу інфраструктуру. Його загальна протяжність – 1,3 тис. км, пропускна спроможність – 10 млрд куб. м на рік. Однак, як відзначають у самій ВР, проект перебуває «на ранній стадії».

Крім того, ВР може підтримати проект Трансадриатичного трубопроводу (TAP) німецької E.ON Ruhrgas і швейцарської EGL, який, за планом, пройде через Грецію і Албанію в Італію. За словами І. Конна, партнери по Шах-Деніз ухвалють рішення про «Набукко-Захід» до кінця червня, а остаточне рішення про маршрут постачання газу у Європу – до червня 2013 р.

Третій аналогічний маршрут – проект Азербайджану і Туреччини Trans Anadolu Pipeline (TANAP). Угоду про його будівництво країни підписали наприкінці 2011 р. Передбачається, що газопровід буде набагато дешевшим і компактнішим за Nabucco (16 млрд куб. м газу на рік, з яких 10 млрд – для ЄС, а 6 млрд – для Туреччини). Як джерело сировини для TANAP також розглядається Шах-Деніз. Проект підтримали США, визнавши, що цей варіант позбавляє Nabucco значення. У відповідь на це у Єврокомісії заявили, що підтримають «будь-які ініціативи» з постачання газу в ЄС – аби лише вони не були пов'язані з традиційними постачальниками в особі Росії, Норвегії й Алжиру.

Коментуючи проблеми з реалізацією «Набукко», директор центру НОМОС М. Гончар констатує, що це раніше чи пізніше мало статися – оскільки прак-

тично всі члени консорціуму «Набукко» ведуть бізнес із російським «Газпромом». «Їхній головний бізнес-партнер – завжди “Газпром”. Я маю на увазі компанії-засновниці конкретно взятого газотранспортного консорціуму Nabucco: і австрійську OMV, і угорську MOL, і румунську Transgaz, і болгарську Bulgargaz, і турецьку Botas, і німецьку RWE. Всі вони мають свій основний бізнес поки що з “Газпромом”. Тому, реалізуючи той чи інший проект, а особливо проект, який суперечить інтересам “Газпрому”, вони неминуче зіштовхуються з опором, і з проблемами у своєму основному бізнесі», – переконаний М. Гончар.

Таким чином, як вважає експерт, Єврокомісія від самого початку зробила велику помилку, коли віддала бізнесу реалізацію «Набукко» як рядовий бізнес-проект. За словами М. Гончара, у цій ситуації Єврокомісія, навпаки, – мала б задати правила гри. «Набукко» – це інфраструктурний проект, а будь-які інфраструктурні проекти, особливо транснаціональні, складно реалізовувати за допомогою бізнес-схеми, яка б влаштовувала всіх.

«Бізнес мислить іншими рамками. Бізнес став оглядатися на свій основний бізнес і тому закономірний результат. “Набукко”, поки що швидше живий, ніж мертвий. Але якщо далі не будуть вжиті екстрені заходи, то він стане швидше мертвим, ніж живим», – констатував М. Гончар.

Експерт наголошує: щоб виправити ситуацію, Європейська комісія повинна виступити в ролі консолідатора зусиль різноспрямованих інтересів всіх зацікавлених сторін. В іншому випадку фіаско проекту «Набукко» ставить під сумнів ідею ЄС бути одноставним у сфері енергетичної безпеки.

«Поки Європейська комісія буде залишатися, так би мовити, у бізнесовій рамці визначення майбутнього цього проекту, доти ЄС ітиме хибним шляхом, який приречений на провал. Це буде фіаско не тільки зовнішньої єдиної енергетичної політики ЄС. У принципі – це фіаско Євросоюзу, яке б’є в цілому по його ідеї. Питання не в тім, що не буде “Набукко”, катастрофи для ЄС це не принесе. Але це буде означати, що Європейський Союз нічого не може зробити у сфері енергетики», – резюмував експерт.

Проте Єврокомісія і низка європейських компаній, як і раніше, вважають, що у «Набукко» є шанс. Зокрема, Єврокомісія у відповідь на заяву ВР повідомила, що не відкидає втілення в життя початкового проекту використання «Набукко», який передбачає поступове залучення всього газопроводу. Згідно з офіційною позицією Єврокомісії, озвученою 25 травня 2012 р. представницею ЄК М. Холзнер, повна версія проекту будівництва газопроводу «Набукко» все ще розглядається.

Аналогічної думки дотримується німецька енергетична компанія RWE, яка визнає, що «Набукко» в його початковій формі є найкращим варіантом для всіх акціонерів та учасників проекту. «Ми впевнені, що зараз буде обрано саме варіант використання Nabucco-West, однак згодом початкова концепція плану також буде обговорена», – заявив член ради директорів німецької RWE

Л. Бірнбаум. Глава East European Gas Analysis М. Корчемкін зазначає, що назва газопроводу, який доставлятиме до Європи азербайджанський газ, не має значення і доля «Набукко» залежить тільки від вибору Баку.

Після недавньої заяви німецької RWE про перегляд питання доцільності своєї участі в проєкті газопроводу «Набукко», Туреччина знову заявила про свою підтримку «Набукко». Директор департаменту з розвитку стратегії і бізнесу в турецькій державній трубопровідній компанії Botas Л. Озгюль, зокрема, завірив, що «Botas та міністерство енергетики і природних ресурсів Туреччини повністю підтримують цей проєкт».

Проєкт газопроводу Nabucco-West має більше шансів на реалізацію порівняно з проєктом SEEP, вважає Л. Озгюль. За його словами, перевагою Nabucco-West є те, що він більш ніж у два рази перевищує за потужністю прокачування газопровід SEEP. Як відзначив Л. Озгюль, Nabucco-West матиме пропускну спроможність у 21 млрд куб. м газу на рік, проти 10 млрд у SEEP.

Він також зазначив, що проєкт Nabucco-West важливий для Туреччини і країна його підтримує. Проте, за його словами, вибір залишається за азербайджанською стороною і буде реалізований той проєкт, який вибере Азербайджан. «Для Туреччини стратегічним і першорядним питанням залишиться реалізація проєкту TANAP, який транспортуватиме азербайджанський газ турецькою територією до кордону з Болгарією. Після цього ми пропонуємо проєкт Nabucco-West для подальшого транспортування газу до Європи» – сказав Л. Озгюль.

Парламент Болгарії 22 травня ратифікував договір щодо участі Софії в газотранспортному проєкті «Набукко». Документ обумовлює питання інвестування в будівництво, експлуатацію і обслуговування газотранспортної системи.

У квітні 2012 р. Болгарія з метою прискорення процесу будівництва магістралі оголосила «Набукко» національним пріоритетом. З його допомогою держава розраховує диверсифікувати свої джерела енергії і таким чином компенсувати залежність від поставок природного газу з Росії.

США також продовжують заявляти про тверду підтримку проєкту будівництва газопроводу «Набукко», незважаючи на вихід з нього провідного учасника – британської компанії «Брітіш петролеум». Коментуючи нинішній розвиток подій, начальник прес-служби Держдепартаменту США В. Нуланд заявила, що Вашингтон, як і раніше, «рішуче підтримує "Набукко"». Адміністрація Б. Обами вважає його «надзвичайно важливим проєктом», сказала офіційний представник зовнішньополітичного відомства США. На її погляд, реалізація проєкту «Набукко» сприяла б «диверсифікації джерел енергоресурсів, диверсифікації ринку».

Як заявив заступник голови Державної нафтової компанії Азербайджану (ДНКАР) Е. Насиров, від первісного варіанта реалізації проєкту «Набукко» ще не відмовилися, незважаючи на думку менеджменту британської BP. Він зазначив, що сумніви в доцільності «Набукко», висловлені компанією BP, є приватною думкою одного з менеджерів. При цьому ДНКАР, за словами

Е. Насирова, вже поінформувала британців про свою незгоду з цією позицією. У свою чергу, у ВР вибачилися за слова свого менеджера. Заступник голови ДНКАР додав, що Азербайджан, як і раніше розглядає «Набукко» як один з варіантів доставки у Європу газу, що видобувається в країні. Е. Насиров оцінив шанси реалізації проекту як «50 на 50».

Е. Насиров уточнив, що альтернативний трансанатолійський газопровід (TANAP), який Баку має намір будувати спільно з Туреччиною, поки є «тільки концепцією». Його будівництво планується закінчити до 2017 р. І «Набукко», і TANAP покликані знизити залежність Європи від російського газу. У свою чергу Москва має намір вже наприкінці 2012 р. почати будівництво «Південного потоку», який пройде дном Чорного моря і дасть змогу поставляти паливо в південні країни Європи. Закінчити будівництво труби заплановано у 2015 р.

Отже, останнє слово повинен сказати саме газовидобувний консорціум «Шах-Деніз», а перед ним стоїть вибір: або Nabucco-West, або SEEP. Маршрути обох газопроводів майже збігаються, кінцевий споживач той же – Австрія. Відмінність лише в тому, що SEEP закінчується в Угорщині, а далі газ надходить у Баумгартен по трубі-«інтерконектору». Свій вибір консорціум «Шах-Деніз» повинен зробити наприкінці червня. До речі, у цей термін, за словами міністра енергетики і природних ресурсів Туреччини Т. Йилдиза, між Туреччиною і Азербайджаном заплановано підписання угоди про будівництво Трансанатолійського газопроводу.

Переможець у конкуренції Nabucco-West і SEEP згодом змагатиметься з Трансадриатичним газопроводом (TAP), що сполучає Грецію з Італією через територію Албанії та Адриатичне море. Остаточне рішення щодо вибору маршруту поставок каспійського газу до Європи очікується до середини 2013 року. За такої ситуації, за розрахунками глави газового департаменту в австрійській OMV Х. Петера-Флорена, будівництво Nabucco-West може початися не раніше, ніж у 2015 р. і завершитися у 2018 р. Тим часом, за даними американської газети Upstream, консорціум «Набукко» вже уклав угоди з банками про фінансування в розмірі 4 млрд євро. Зокрема, угоди укладені з European Investment Bank (EIB) – на 2 млрд євро, European Bank for Reconstruction & Development (EBRD) – 1,2 млрд євро і International Finance Corporation (IFC) – 800 млн євро.

Як відомо, керівництво України також пов'язує великі надії з альтернативними поставками газу з Азербайджану. Як повідомлялося раніше, Україна заявляла про готовність вкласти близько 790 млн євро (близько 8 млрд грн) у будівництво Транскаспійського газопроводу, яким планується доставляти газ з каспійських країн у газопровід «Набукко» в обхід Росії. Однак з реалізацією названих «укорочених варіантів “Набукко”», надія на отримання газу для України тоне, хоча ще п'ять років тому реально опрацьовувалося кілька варіантів підключення до «Набукко», у т. ч. поставки реверсом з Болгарії чи Угорщини, а також морським транспортом від узбережжя Грузії або Туреччини.

Незалежно від того, якому з проектів віддадуть перевагу ЄС і компанії-оператори, Україна буде мати дуже сумнівні перспективи отримання азербайджанського газу. Хоча можливості використання опрацьованих варіантів підключення до «Набукко» і залишилися тими ж, що і п'ять років тому, потужність нових альтернативних проектів скорочена у два рази і поки що розрахована на мінімальні потреби, де обсяги для України не враховані.

Україна озвучила бажання отримати 10 % у проекті TANAP, але навіть у разі позитивного сприйняття такого побажання, оцінки економічної доцільності будуть сумнівні. Україні потрібно буде внести суму близько 600–700 млн дол. (10 % від оціночної вартості TANAP), при цьому організація фізичних поставок газу в Україну з газопроводу TANAP буде вирішуватися на наступному, можливо більш витратному етапі – участь у проектах SEEP і Nabucco-West, що вимагатиме аналогічних витрат. У конфігурації консорціумів цих газопроводів, де Україна може розраховувати максимум на 10–15 %, такий голос не буде вирішувати нічого, у той час витрати будуть порівнянні з можливостями реалізації власних проектів.

Одним з небагатьох реальних проектів, який можливо здійснити своїми силами за ті ж гроші (900 млн дол.), але з отриманням конкурентних переваг – є будівництво приймального СПГ-терміналу на узбережжі Чорного моря. ТЕО проекту готове, а за оптимістичними оцінками, восени 2012 р. можуть бути реалізовані такі стадії – вибір проектувальника, проектування тощо. Саме СПГ-проект допоміг би підключитися до ще однієї альтернативи виведення азербайджанського газу у Європу – проекту «AGRI» (Азербайджан – Грузія – Румунія Інтерконектор).

Проект AGRI передбачає транспортування азербайджанського газу газопроводами на чорноморське узбережжя Грузії, де цей газ скраплюватиметься на СПГ-заводі, після чого суднами буде поставлятися через Чорне море до Румунії. Учасниками проекту AGRI є компанія SOCAR, Корпорація нафти і газу Грузії, а також компанії MVM (Угорщина) і Romgaz (Румунія). Потужність проекту розглядається в трьох варіантах – 2 млрд куб. м/рік, 5 млрд куб. м та 8 млрд куб. м. За попередніми оцінками, залежно від цього вартість проекту буде варіюватися в межах від 1,2 млрд євро до 4,5 млрд євро. Участь України в цьому проекті дала б можливість отримати газ, не вирішуючи ключової проблеми СПГ-поставок – проходження турецьких проток.

Спочатку на червень 2012 р. було заплановано закінчення ТЕО проекту. На жаль, про долю AGRI відомо небагато – до прийняття ключових рішень. Це змушує засумніватися в реальності планів України прийняти поставки азербайджанського СПГ у 2014–2015 р. (згідно з підписаним меморандумом з Азербайджаном), тому що за найбільш оптимістичним сценарієм розвитку подій на той момент ще не буде готовий приймальний СПГ-термінал в Україні, а будівництво СПГ-заводу в Грузії ще навіть не почнеться. При цьому факт того, що Україна не є учасником AGRI, а лише робить незграбні спроби

потрапити до нього, посилює невизначеність отримання азербайджанського газу у вигляді СПГ.

Як видно, шанси транспортування/контрактації азербайджанського газу в/для України на найближчі п'ять років є мінімальними. Навряд чи Україна зможе використовувати поки що єдину реальну можливість отримання газу з Азербайджану – його транзит через ГТС Росії – в Україну, адже для цього потрібен як мінімум підписаний контракт на прямі поставки газу. Якщо згадати, то до 2006 р. Україна мала контракти на прямі поставки газу з Туркменістаном, а також отримувала газ з Узбекистану та Казахстану. Але, на жаль, нинішнім керівникам нафтогазової галузі зацікавлених країн навряд чи під силу повернути тодішню практику. Хоча можливо це тимчасово, тому що зміни на європейському газовому ринку можуть змусити вдатися до зазначених схем співпраці або ж створять передумови для зростання економічної привабливості подібних схем. Україна давно і відверто віддала середньоазіатський ринок, і ті деякі приклади роботи за прямими контрактами, які існують сьогодні в невеликих масштабах і для окремих підприємств – зайвий тому доказ.

Водночас зниження перспектив будівництва газопроводу «Набукко» чи повна відмова від цього проекту, на думку експертів, може навіть спричинити перереформування Євросоюзу, яке вплине на позиції Росії, України та Угорщини. Угорщина, заявивши про вихід з «Набукко», на перший погляд, підіграла «Газпрому», для якого «Набукко» є конкуруючим проектом. Проте, по-перше, Угорщина і так вже є учасницею проросійського «Південного потоку». По-друге, два незалежні один від одного газопроводи для будь-якої країни – це все-таки краще для енергобезпеки, ніж залишитися з одним проектом.

Слід також зазначити, що участь Угорщини у проекті SEEP (газопровід «Південно-східна Європа») не тільки допомагає Угорщині диверсифікувати енергопоставки з Росії, але навіть укріплює її власний транзитний статус. «Набукко» – проект Австрії, яка прагне домінувати над Південно-східною Європою і насамперед над Угорщиною. У «Набукко» австрійці – кінцевий споживач, а угорці при будь-яких розкладах зобов'язані їм поставляти газ через свою територію. Тоді як кінцевим споживачем газопроводу SEEP є Угорщина. І для того, щоб потім газ отримала Австрія, вона має виступити перед Будапештом у ролі «прохача», оскільки зв'язуюча обидві країни труба-«інтерконектор» перебуває в угорській власності.

Отже, крах «Набукко» сприятиме зміцненню не тільки енергобезпеки, а й регіонального лідерства Угорщини. По-перше, щодо Західної Європи (щодо Австрії). По-друге, SEEP розбавить залежність Угорщини від «Південного потоку». По-третє, Угорщина (за допомогою SEEP і «Південного потоку») знизить залежність від транзиту через Україну.

Крім того, зазначимо, що, крім інтересів Будапешта, навкруги SEEP також зійшлися геополітичні розрахунки США, Британії і Росії. США, окрім відстоювання суто комерційної вигоди, зацікавлені також у геополітиці. По-перше,

не допустити будь-якого домінування у Європі, дотримуючись перевіреного принципу «розділяй і володарюй». У зв'язку з цим США набагато вигідніше підтримати Угорщину на протигагу економічно більш розвинутій Австрії, ніж сприяти Відню в будівництві «нової імперії». По-друге, крах проєвропейського «Набукко» ще більш укріпить залежність ЄС від США, у цьому випадку у сфері енергетики.

Росія у свою чергу зацікавлена «підчепити» Європу на власний проєкт «Південного потоку», який за потужностями значно перевершує SEEP. Крім того, крах «Набукко» вивільняє з цього проєкту німецьку RWE, а значить, з'являються шанси умовити її таки погодитися на створення тристороннього консорціуму щодо експлуатації української газотранспортної системи.

Слід також зазначити, що значення української ГТС підвищується і для Австрії. Тим більше що демарш В. Орбана не єдиний удар по газових амбіціях Відня. «Газпром» про намір відмовитися прокладати «Південний потік» до Австрії заявив 25 травня. Кінцевою точкою маршруту тепер уже названий не Баумгартен, а місто Тарвізіо (на півночі Італії). Утім, формально остаточне рішення з цього питання ухвалено в листопаді. Проте раніше ще один акціонер «потіку», італійська Епі, також підтверджував намір учасників проєкту відмовитися від прокладки «Південного потоку» до Австрії.

Разом з тим, обділяючи Австрію, «Газпром» анонсував відведення для Греції, Хорватії і невизнаної Республіки Сербської у складі Боснії і Герцеговини. З іншого боку, Росія встановила режим стратегічного діалогу з Британією. По-перше, «Газпром» погодився включити в проєкт з освоєння Штокманського газового родовища британську компанію Shell. По-друге, як підкреслив глава «Газпрому» О. Міллер, газ, який видобуватиметься на Штокмані, повністю перероблятиметься на зріджений. По-третє, президент РФ В. Путін особисто гарантував розробникам Штокмана додаткові податкові пільги, «якщо вони будуть потрібні».

Крім суто енергетичної корпоративної співпраці, між Москвою і Лондоном також встановлюється стратегічний діалог по лінії зовнішньополітичних відомств. За словами міністра закордонних справ РФ С. Лаврова, відтепер заступники глав МЗС Росії і Британії регулярно зустрічатимуться для обговорення різних стратегічних питань, у тому числі військово-політичного характеру. Зміцнення зв'язку Росія – Британія покликане урівноважити позиції Німеччини, що посилюються у Європі, що, наприклад, дасть змогу Москві підштовхнути Берлін до компромісу щодо України. Зокрема, з приводу створення трибічного газотранспортного консорціуму.

Отже, ситуація з реалізацією проєкту «Набукко» у тому вигляді, у якому із самого початку ініціювала Єврокомісія, не до кінця зрозуміла. Дискусії з проєкту «Набукко» велися понад 10 років, і будівництво цього газопроводу стало основою плану Євросоюзу з видобутку природного газу в Каспійському регіоні та зменшення залежності Європи від російських поставок. Протягом цього часу

з'явилося декілька менш великих конкуруючих проектів. Усі вони боролися за те, щоб транспортувати газ із шельфового родовища «Шах-Деніз-2» в Азербайджані, розробка якого ведеться під керівництвом компанії BP. Шанси «Набукко» бути втіленим у реальність знизилися. Однак Єврокомісія і ряд європейських компаній, як і раніше, вважають, що у «Набукко» є шанс.

Шансів на те, що проект газопроводу «Набукко» у його первісній концепції буде реалізовано, мало, якщо тільки частку в ньому не придбає SOCAR (Державна нафтова компанія Азербайджану), повідомив аналітик з питань енергетики Центру глобальних енергетичних досліджень Великобританії Д. Лі. Вибір повинен відбутися між трубопроводами «Південно-східна Європа» (SEEP) і «Набукко-west».

SOCAR, за словами експерта, показала, що вона хоче взяти участь у транзиті й продажу азербайджанської нафти і газу. Вона не зацікавлена в продажу вуглеводнів на кордоні Азербайджану і не бажає, щоб третя сторона транспортувала та продавала енергоресурси кінцевим користувачам, сказав він. За словами Д. Лі, рішення, зрештою, у будь-якому випадку залежатиме від бажання SOCAR брати участь у проекті.

С. Горвая, канд. наук по соц. коммуникациям, мл. науч. сотр.

Газообеспечение Украины обретает положительные перспективы

«Нефтегаз» 11 мая сообщил, что заключил рамочное соглашение о поставках природного газа с немецкой компанией RWE Supply & Trading GmbH (RWEST), однако объемы не уточнялись.

На текущей неделе СМИ цитируют министра энергетики и угольной промышленности Украины Ю. Бойко, который сообщил, что договоренность Украины с немецкой RWE о покупке природного газа на спотовом рынке может обеспечить поставку украинской стороне около 5 млрд куб. м топлива (www.oilru.com, 13.06.2012 г.).

Еще одним вариантом, отметил Ю. Бойко, является импорт газа из Туркменистана, который может обеспечить около 5 млрд куб. м в год в качестве платы за проекты в области инфраструктуры. Однако такая договоренность требует разрешения России на использование ее трубопроводов.

Министр энергетики и угольной промышленности Украины добавил, что Украина также обсуждает возможность покупки сжиженного природного газа из США и Катара.

Следует отметить, что эксперты ранее, комментируя заключение рамочного соглашения о поставках природного газа с немецкой компанией RWE

Supply & Trading GmbH (RWEST), высказывали довольно неоднозначные мнения. Так, независимый эксперт, экс-пресс-секретарь НАК «Нефтегаз Украины» В. Землянский в своем комментарии подчеркнул, что Россия не может допустить выхода Украины на европейский рынок газа и будет всячески этому препятствовать.

Эксперт пояснил, что российский «Газпром» в настоящее время теряет свои позиции в Европе и если он допустит еще и реверс украинской ГТС, то может потерять и украинский рынок, и ГТС, и транзит. А в случае, если западные компании начнут использовать украинские газовые хранилища в качестве хаба и соответственно закачивать туда свои объемы газа, украинский газовый рынок станет европейским и Украина выйдет из-под влияния Москвы. «Геополитически Украина в таком случае выходит из-под влияния России, и “Газпром” этого допустить не может», – подчеркнул В. Землянский.

При этом он отметил, что вариантов противодействия у России довольно много, в том числе и вполне легальных, не противоречащих как подписанным контрактам, так и энергетическому законодательству Европы.

Например, «Газпром» может максимально увеличить объемы прокачки газа в Европу именно по тем направлениям, которые Украина решит использовать в качестве реверса. При этом транзит газа по территории Украины в этом случае не обязательно увеличится: «Газпром» имеет технические возможности увеличить этот объем и без участия украинской ГТС. В таком случае, даже имея подписанные соглашения с европейскими газотранспортными компаниями, Украина фактически не сможет получать газ из Европы по реверсу, констатировал эксперт.

Член наблюдательного совета Института энергетических исследований Ю. Корольчук отметил: «У нас на границе Украина – Словакия построен газопровод. Это свободная труба. Технически мы могли бы получать по ней небольшие объемы газа. Там есть возможность принимать максимум до 3 млрд куб. м в год. Теоретически мы можем покупать газ во Франции, Германии, а он будет замещаться. То есть мы платим Франции, а фактически газ к нам будет приходить российский: российский газ пропустили в Европу, а затем через словацкую трубу взяли назад. Там есть словацкая труба в Украину, и мы по ней назад берем газ себе. Чтобы не гонять топливо туда-сюда, можно было бы договориться о замещении с Россией и страной-поставщиком спотового газа. На спотовом рынке цена будет примерно на 100 долл. меньше. А цена на транспортировку невелика – 20 долл.» (<http://esi.org.ua>, 25.05.2012 г.).

При этом Ю. Корольчук не считает, что покупка газа в Европе – это реалистичный вариант. «Но если нам его кто-то таки продаст, то это будет иметь большое моральное воздействие на Россию. Мы продемонстрируем, что Украина ищет варианты замещения российского газа», – сказал эксперт.

Кроме того, говоря о соглашении с RWE, Ю. Корольчук подчеркнул: «Мы видим определенное логическое давление на “Газпром”, которое осуществля-

ет Украина. Это внушает веру в то, что тихая газовая война не закончена, она продолжается и, возможно, Украина, пусть и такими маленькими шагами, будет достигать успехов и результатов в переговорах» (www.ukrinform.ua, 14.05.2012 г.). Эксперт обратил внимание, что здесь речь идет не об экономической, а о политической стратегии с целью пересмотра долгосрочных газовых соглашений с Россией.

В то же время он отметил, что в случае реверсного использования газопровода для поставок в Украину газа через RWE «без “Газпрома” этот меморандум не будет действовать, придется с ними договариваться, поскольку на территории Словакии газ еще принадлежит “Газпрому”». Ю. Корольчук оценил возможность выполнения такого контракта как «50 на 50», принимая во внимание ход переговоров с Россией.

Следует отметить, что Киев достаточно долго добивается пересмотра цены на газ, которую считает завышенной. Также украинские власти пытаются найти альтернативные пути поставок газа. Еще в апреле Ю. Бойко заявлял, что его ведомство намерено в ближайшее время достичь конкретных результатов касательно альтернативных путей поставок газа в страну.

С. Кулицкий, канд. экон. наук, старш. науч. сотр.

Проблемы морской добычи нефти и газа в России

(Окончание. Начало в предыдущем номере)

4. Государственные меры по стимулированию развития морской добычи нефти и газа

Руководители российских органов государственной власти и соответствующих ведомств прекрасно осознают все сложности организации разработки большинства морских месторождений нефти и газа. Поэтому, для привлечения инвесторов, и стимулирования их к проведению работ в кратчайшие сроки, на высшем государственном уровне России было принято решение об установлении режима льготного налогообложения в соответствующих сегментах нефтегазовой промышленности. Так, по сообщениям СМИ, пакет документов по новой системе льготного налогообложения проектов на российском континентальном шельфе будет подготовлен к 1 октября 2012 г. Об этом сообщил журналистам замглавы Министерства финансов РФ С. Шаталов. По его словам, пока вышло только правительственное распоряжение, определившее те параметры, на основании которых должны быть подготовлены нормативно-правовые акты. По-видимому, в основном это будут законы, поскольку

ку изменения предполагаются и в Налоговый кодекс, и в закон о таможенном тарифе.

А по налогу на добычу природных ископаемых (НДПИ) все потенциальные проекты разделены на четыре категории. Сложность определяется по интегральному показателю. Он не сформулирован, но, речь идет исключительно о шельфовых проектах, учитывает глубину залегания углеводородов, сложность их разработки, обеспеченность района разработки соответствующей инфраструктурой, ледовую обстановку, т. е. все те факторы, которые имеют значение для морской добычи нефти и газа. Самая простая первая категория – это Балтийское и Азовское моря. Самая сложная четвертая категория – это север Баренцева моря, сообщил С. Шаталов.

По его словам, для этих четырех категорий выбраны разные параметры, базирующиеся на расчетной оценке внутренней нормы доходности, затем используются три управляющих параметра. В частности по всем этим проектам снимается экспортная пошлина, поскольку сами эти проекты экспортноориентированные. Напомним, что в апреле 2012 г. экспортная пошлина на российскую нефть составляла 460,7 долл./т, льготная ставка для ряда месторождений Восточной Сибири и Северного Каспия — 241,5 долл./т.

Налог на прибыль от добычи углеводородов на шельфе остается в том виде, в котором есть сегодня, хотя некоторые изменения по налогу на прибыль, по словам чиновника, здесь тоже потребуются. В частности, пояснил замминистра, это касается сроков переноса убытков на будущее, расчетов доходов и расходов по лицензионным участкам отдельным и еще целого набора вопросов.

Основным инструментом, регулирующим разработку морских месторождений углеводородов, будет налог на добычу полезных ископаемых. При этом вместо стандартной формулы НДПИ будет внедрён роялти. Предполагается, что роялти и для нефтяных, и для газовых проектов будет одинаковым. Но он будет разным для месторождений разных категорий сложности: 30 % от цены реализации нефти или газа для первой категории, 15 % – для второй, 10 % – для третьей и 5 % – для четвертой.

По словам замминистра финансов, ещё одним управляющим параметром является срок стабильности налогового законодательства, то есть те гарантии, которые дает правительство, что в течение этого срока эти параметры не будут пересматриваться. Сроки стабильности тоже будут разные для проектов разных категорий сложности. Самый большой срок стабильности – 15 лет, для четвертой, короткий – 5 лет – для первой категории. Исчисление срока стабильности будет вестись от начала промышленной разработки месторождения. С. Шаталов отметил, что пока базовые параметры определены в общих чертах и ещё возможны еще какие-то уточнения, обсуждения.

Относительно неизменности сохранения сроков стабильности, то, по словам заместителя министра финансов РФ, даже если будут происходить какие-

то драматические события (как, например, резкое падение цен на нефть до уровня 60 долл. и ниже) то и в этом случае у правительства будут возможности даже в пределах срока стабильности снижать ставки налогов. А уже за пределами сроков стабильности нужно будет возвращаться к пересмотру условий проектов. Ведь, например, если будет обнаружено какое-нибудь сверхгигантское месторождение углеводородов, где можно будет получать огромные сверхприбыли, то правительство может подкорректировать соответствующие элементы системы налогообложения. Но поскольку речь идет о сроках весьма длительных, так как проекты разработки месторождений нефти и газа реализуются в течение 30–40 лет, то, по мнению С. Шаталова, российское правительство предложит условия разработки морских месторождений нефти и газа, которые могут заинтересовать потенциальных инвесторов.

А в апреле нынешнего года, тогда ещё премьер-министр РФ В. Путин на совещании по стимулированию освоения континентального шельфа заявил, что реализация шельфовых проектов на новых льготных налоговых условиях позволит России привлечь около 500 млрд долл. прямых инвестиций в нефтегазовую отрасль и еще около 300 млрд долл. – в смежные отрасли в течение 30 лет. В связи с этим он назвал шельфовые месторождения, прежде всего в Арктике, «стратегическим резервом на XXI в.», к использованию которого нужно «подойти ответственно, рачительно, с соблюдением высочайших экологических стандартов».

5. Проблемы технической и экологической безопасности морской добычи нефти и газа в России

Добыча нефти и газа на морских месторождениях – относительно новое направление развития этой отрасли в России. Между тем авария, произошедшая в 2010 г. на нефтедобывающей платформе компании British Petroleum (BP) в Мексиканском заливе, продемонстрировала всему миру техническую уязвимость морской добычи углеводородов и угрозу, которую эта деятельность может представлять для экологической системы в большом регионе.

Для России эта проблема особенно актуальна. Ведь большая часть российских морских месторождений нефти и газа, в том числе наиболее перспективных из них, находятся в Арктике, природа которой особенно уязвима в случае крупных техногенных аварий. Эта уязвимость арктических экосистем объективных связана со слабой интенсивностью биологических процессов из-за крайне низких температур воздуха. Немного лучше в этом плане ситуация в Беринговом и Охотском морях, особенно в северной части последнего.

Как подчеркивает обозреватели некоторых СМИ, воды Северного Ледовитого океана особенно опасны для бурения из-за крайне низких температур, долгих полярных ночей, густых туманов и мощных ветров, достигающих ураганной силы. Повсеместно распространенный ледовый покров, сохраняю-

щийся от восьми до девяти месяцев в году, может помешать продвижению спасательных судов в случае нерегулируемого выброса из скважины. Кроме того, как отмечают экологи, от этой хрупкой естественной среды обитания зависит жизнь китов, белых медведей и других животных.

Российские ученые указывают, что такого рода проблемы мешают проведению новых буровых работ в арктических водах Аляски с 2003 г., несмотря на резкий спад добычи нефти в штате и активное лоббирование нефтяных компаний. В Канаде морское бурение в арктической зоне прекращено до тех пор, пока Национальный совет по энергетике не пересмотрит свои нормы и правила после произошедшей в Мексиканском заливе утечки. Российские ученые подчёркивают, что последствия аварии нефтяного танкера «Эксон Валдиз» вблизи Аляски в 1989 г. полностью не ликвидированы до сих пор. При этом задаётся вопрос: «Что же будет, когда начнется добыча углеводородов на российском арктическом шельфе и где возможные катастрофы будут усугубляться отрицательными температурами, подвижками льда и крайне малой доступностью?»

Между тем, пока Канада и США приостанавливают проведение буровых работ в арктических водах с целью ужесточения регламентации их проведения, Россия наоборот, активизирует свою деятельность в этом регионе. И это вызывает обеспокоенность российских экологов. В частности, они активно протестовали против намерений компании ООО «Газпром нефть шельф» отбуксировать морскую платформу «Приразломная» из Мурманска в Печорское море и начать добычу нефти на арктическом шельфе.

Российские экологи подчеркивали, что согласно «Руководящим принципам нефте- и газодобычи в Арктических морях» Арктического совета, «Правилам организации мероприятий по предупреждению и ликвидации разливов нефти и нефтепродуктов на территории Российской Федерации», проекты такого рода всегда должны рассматривать самые негативные сценарии ситуаций в случае разлива нефти. Важность подобных мер в России была подтверждена в поручениях, подписанных президентом Д. Медведевым по итогам заседания президиума Государственного совета, состоявшегося 9 июня 2011 г. в Дзержинске. Главный критерий безопасности при осуществлении разведки, добычи и транспортировке нефти на континентальном шельфе – наличие у операторов проверенных методов ликвидации разливов нефти подо льдом.

По мнению некоторых российских ученых, ничего этого в проекте «Морская ледостойкая стационарная платформа (МЛСП) на нефтяном месторождении Приразломное» – нет. В случае аварии объем выброшенной в море нефти может достичь 8–10 тыс. т. При этом они утверждают, что сегодня в мире не существует практического успешного опыта ликвидации разливов нефти во льдах объемами более чем несколько десятков тонн. Ситуация осложняется и тем, что ближайшие аварийно-спасательные службы, способные проводить ликвидационные работы на море, находятся в Мурманске, почти в 1000 км от месторождения Приразломное. Если авария произойдет в зим-

нее время, работы по ликвидации ее последствий придется проводить в темноте, практически наугад – полярная ночь держится здесь в течение нескольких месяцев. Учитывая многочисленные штормы с высокими волнами, густой туман и многометровые льды, поверить в эффективность таких работ невозможно.

Российские эксперты подчёркивают, что серьезность экологических проблем морской добычи нефти и газа требует от государства повышения должного внимания к их решению. К сожалению, не всегда декларируемая политическая воля находит отражение в практической реализации. Например, до сих пор нет единой комплексной национальной программы по охране окружающей среды в Арктике, следует предусмотреть создание специальных служб контроля за айсберговой и ледовой опасностью, ускорить принятие законопроекта «О защите морей России от нефтяного загрязнения».

Между тем происшедшая в декабре 2011 г. авария, в результате которой в Охотском море затонула российская буровая платформа «Кольская», выявила сугубо российские аспекты проблемы обеспечения технической безопасности организации добычи нефти и газа на морских месторождениях.

Так, на прошедшем по этому поводу заседании Морской коллегии вице-премьер российского правительства С. Иванов отмечал, что Международная морская организация, палата судоходства и другие организации планомерно работают над документами, которые регламентируют транспортировку углеводородного сырья. Если установленные ими правила не выдерживаются, то компании просто становятся изгоями. Что касается России, то наша нормативная база еще далека от совершенства. Нет единой гармоничной системы, а некоторые нормативы носят общий характер, а иногда даже противоречат друг другу. Если же говорить о нашем континентальном шельфе, то полномочия государства в области промышленной безопасности и недропользования так до сих пор ни за кем не закреплены. Обустройство большинства месторождений нефти и газа здесь осуществляется в соответствии с законодательством иностранных государств. Еще одна проблема связана с транспортировкой сжиженного газа газовозами. Добыча газа на российском шельфе практически уже идет, а никаких документов, регламентирующих этот процесс, по утверждению С. Иванова, не существует,

На коллегии также акцентировалось внимание на необходимости наведения порядка на рынке судоходного страхования, как одном из источников потенциальной угрозы экономической безопасности освоения морских месторождений нефти и газа в России. В то же время отмечалось, что работа по совершенствованию национального законодательства с целью обеспечения безопасной эксплуатации морских месторождений углеводородов в России проводится.

Таким образом, в большинстве российских зон размещения морских месторождений нефти и газа существует повышенный уровень угрозы безопас-

ности для региональных экологических систем при разработке указанных месторождений. В России на современном этапе проводится определенная работа как по совершенствованию соответствующей нормативно-правовой базы, так и по развитию технической базы обеспечения экологической безаварийности и безопасности морской нефтегазодобычи. В частности, Европейский банк реконструкции и развития и «Росморпорт» подписали кредитное соглашение на 155 млн долл. сроком на 10 лет. Средства будут направлены на обеспечение экологической безопасности в морских портах России. На них закупят оборудование и суда, необходимые для модернизации экологического флота, включая суда для сбора разливов нефти и загрязненные нефтепродуктами воды. Деньги также пойдут на дноуглубительные работы. Это позволит предоставлять полный спектр экологических услуг для более десятка портов.

Хотя некоторые российские ученые и представители экологических организаций весьма скептически оценивают перспективы безаварийной добычи нефти и газа на российских морских месторождениях при сохранении нынешних традиций и подходов к их разработке и эксплуатации. Тем не менее, кто прав – покажет будущее.

Однозначно лишь можно утверждать, что создание технической и нормативно-правовой базы, необходимой для развития в России морской нефтегазодобычи, потребует затрат времени и весьма значительных денежных средств. А это, в свою очередь, будет способствовать росту себестоимости углеводородов, добываемых на российских морских месторождениях.

6. Международно-правовые аспекты развития морской добычи нефти и газа в России

Во многих регионах перспективы российской морской добычи нефти и газа связаны с решением международно-правовых вопросов. В частности, речь идет об установлении границ исключительных экономических зон России и о делимитации морских границ с некоторыми сопредельными государствами. Причем геополитическая линия российской дипломатии в этом вопросе дифференцирована по различным акваториям.

Так, в Черноморско-Каспийском регионе российская дипломатия, по существу, проводит политику, препятствующую скорейшему решению спорных вопросов и определению морских границ государств и границ их исключительных экономических зон в Азовском, Черном и Каспийском морях. Тем самым сдерживаются возможности развития добычи углеводородов на морских месторождениях ряда государств, в частности, Украины, Азербайджана и Туркменистана. То есть в данном случае Россия стремится усилить свое геополитическое влияние в этом макрорегионе, используя для этого энергетический рычаг. Ведь значимость морских месторождений углеводородов Азо-

во-Черноморской акватории для российской экономики значительно меньше, чем, например, для украинской. Так же как нефтегазовые ресурсы Каспия менее значимы для экономики России, чем для экономики Азербайджана.

Совсем иная ситуация в Арктике, об экспертных оценках громадного потенциала морских месторождений нефти и газа которой говорилось выше. Здесь Россия, наоборот, стремится форсировать решение спорных вопросов с тем, чтобы иметь возможность ускоренными темпами разрабатывать некоторые морские месторождения углеводородов, в том числе с привлечением определенных иностранных нефтегазовых компаний, а также расширить российскую исключительную экономическую зону в Арктике.

Так, в марте прошлого года состоялась ратификация договора о разграничении морских пространств России и Норвегии и сотрудничестве в Баренцевом море и Северном Ледовитом океане. До этого существовал мораторий, в соответствии с которым разработка и освоение месторождений в Баренцевом море не допускалась. Таким образом, завершились многолетние переговоры о делимитации в Баренцевом море. Предметом спора между Россией и Норвегией были порядка 175 000 км морского пространства. Согласно документу, эту территорию поделили примерно пополам, и в результате появились четкие границы исключительных экономических зон и континентального шельфа.

Правда, некоторые российские аналитики считают, что этот договор был более выгоден Норвегии, чем России. В частности, в результате раздела в соответствии с указанным договором акватории Баренцева моря российские рыбаки потеряли огромные водные пространства.

Тем не менее, следует учитывать, что решение пограничного спора с Норвегией открыло российской стороне возможность сотрудничества с норвежской нефтегазовой компанией Statoil, обладающей столь необходимым россиянам богатым опытом разработки морских нефтегазовых месторождений в экстремальных климатических условиях.

Между тем российские специалисты подчеркивают, что одной из ключевых задач российской политики в Арктике на ближайшую перспективу остается определение международно-правового статуса арктических пространств. Прежде всего, речь идет о том, чтобы доказать, что подводные хребты Ломоносова и Менделеева являются продолжением российской территории. Для России важно сформулировать обоснование и юридическое закрепление внешней границы континентального шельфа страны за пределами 200-мильной зоны. В этом случае Россия сможет рассчитывать на увеличение площади арктического континентального шельфа на 1,2 млн кв. км. При этом, как утверждают российские специалисты, речь не идет об установлении российско-го суверенитета над арктическими пространствами. Принятие данного решения будет означать, что Россия будет иметь лишь преимущественное право на разведку и добычу ресурсов шельфа, а акватория арктических морей останется доступной для других стран.

В частности, в ходе океанологического исследования подводного хребта Менделеева должно быть осуществлено глубоководное бурение коренных пород в нескольких точках, которые должны дополнить имеющиеся данные. Бурение предполагается вести с помощью отечественной специальной установки, которая будет опускаться на дно с борта ледокола, чтобы получить керн глубиной до 2 м. Однако подобная технология бурения, а вместе с этим и полученные результаты могут вновь не устроить Комиссию ООН. Тем не менее Россия планирует подать в Комиссию ООН по границам континентального шельфа новую заявку в 2013–2014 гг. Хотя пока не известно, как Россия сможет осуществить глубоководное бурение, чтобы получить данные, которые могут лечь в основу доказательств ее претензий на шельф.

Таким образом, усилия российской дипломатии направлены на решение международно-правовых проблем с тем, чтобы, с одной стороны, содействовать ускоренному освоению российских морских месторождений нефти и газа, а с другой – добиться признания исключительных прав России на разработку морских месторождений углеводородов на максимально возможной площади акватории Северного Ледовитого океана.

7. Выводы

Резюмируя проведенное выше исследование, отметим следующее. По экспертным оценкам, в морских месторождениях, расположенных в исключительной экономической зоне России, сосредоточены гигантские запасы нефти и газа. Но, как подчеркивают некоторые ученые, оценки эти весьма приблизительны, поскольку часто представляют собой экстраполяцию результатов сейсмической разведки на локальных участках на остальную площадь морских акваторий России.

В целом, специалисты признают высокую вероятность наличия на российском шельфе, особенно в Арктике, крупных запасов нефти и газа. В частности, на совещании по поводу освоения морских месторождений нефти и газа в российской зоне Арктики, прошедшем в правительстве в апреле 2012 г., В. Путин напомнил, что, по оценкам экспертов, в России сосредоточена четверть потенциальных мировых запасов углеводородов и более 70 % из них находятся на шельфе. Существуют и более высокие экспертные оценки потенциальных запасов морских месторождений нефти и газа в российской зоне Арктики и акваториях других морей.

Тем не менее, специалисты в области геологической разведки при этом подчеркивают, что окончательные данные о перспективности конкретных месторождений их запасов могут быть получены только в результате бурения на нефть и газ. А это означает, что при нынешних темпах разведки и освоения российских морских месторождений углеводородов, через 3 – 5 лет вероятны довольно значительные коррективы указанных запасов.

Однако основным фактором, лимитирующим развитие добычи нефти и газа на российском шельфе, является не столько дефицит финансовых ресурсов на эти цели (хотя и он играет свою роль), сколько отсутствие соответствующих технологий морской добычи углеводородов. Этим и обусловлена российская государственная политика по привлечению крупных нефтегазовых компаний, прежде всего иностранных, для разведки и разработки нефтегазовых месторождений на российском шельфе. Ведь даже в наиболее крупных из ныне реализуемых проектов разработки морских месторождений углеводородов – «Сахалин-1», «Сахалин-2» и Штокман – значительная доля принадлежит иностранному капиталу. В частности, в разработке Штокмановского газового месторождения, наряду с ОАО «Газпром», принимают участие французская компания Total и норвежская Statoil, а в Сахалинских проектах – американская ExxonMobil и японские.

Также государственная компания «Роснефть» – заключила соглашение о сотрудничестве в разработке российских морских месторождений углеводородов с такими мировыми гигантами нефтегазовой отрасли, как американская ExxonMobil, итальянская Eni и норвежская Statoil.

Из крупных российских нефтяных компаний о своей заинтересованности в сотрудничестве с «Роснефтью» для разработки шельфовых месторождений заявили «Лукойл» и ТНК-ВР. В настоящее время условия такого сотрудничества являются предметом переговоров указанных компаний.

Но в целом практические российские достижения в деле освоения морских нефтегазовых месторождений пока незначительны и ограничиваются разработкой небольшого количества месторождений на шельфе Северного Каспия и у берегов Сахалина.

Специалисты подчёркивают потребность в огромных инвестициях для освоения российских морских месторождений нефти и газа. Так, по данным СМИ, ещё недавно Минэкономразвития РФ оценивало необходимые инвестиции в разработку шельфа на 2010–2039 гг. на уровне до 9,5 трлн руб. Существуют и несколько иные оценки потребности в инвестициях на разработку российских морских месторождений нефти и газа. Но, тем не менее, они также весьма высокие.

Поэтому, для привлечения инвесторов, и стимулирования их к проведению работ в кратчайшие сроки, на высшем государственном уровне в России было принято решение об установлении режима льготного налогообложения в соответствующих сегментах нефтегазовой промышленности. Так, по сообщениям СМИ, пакет документов по новой системе льготного налогообложения проектов на российском континентальном шельфе будет подготовлен к 1 октября 2012 г.

Основным инструментом, регулирующим разработку морских месторождений углеводородов, будет налог на добычу полезных ископаемых. При этом, вместо стандартной формулы НДПИ будет внедрён роялти. Предполагается,

что роялти и для нефтяных, и для газовых проектов будет одинаковым. Но он будет разным для месторождений разных категорий сложности: 30 % от цены реализации нефти или газа для первой категории, 15 % – для второй, 10 % – для третьей и 5 % – для четвертой. Сроки стабильности льготного налогообложения тоже будут разные для проектов разных категорий сложности. Самый большой срок стабильности – 15 лет, для четвертой, короткий – 5 лет – для первой категории. Исчисление срока стабильности будет вестись от начала промышленной разработки месторождения.

Кроме того, по мнению обозревателей некоторых деловых изданий, именно как усиление роли государства в развитии российской нефтяной промышленности следует рассматривать недавнее назначение на пост председателя совета директоров ОАО «Роснефть» И. Сечина, ранее занимавшего пост вице-преьера в правительстве В. Путина.

В большинстве российских зон размещения морских месторождений нефти и газа существует повышенный уровень угрозы безопасности для региональных экологических систем при разработке указанных месторождений. В России на современном этапе проводится определенная работа как по совершенствованию соответствующей нормативно-правовой базы, так и по развитию технической базы обеспечения экологической безаварийности и безопасности морской нефтегазодобычи. Хотя некоторые российские ученые и представители экологических организаций, при сохранении нынешних традиций и подходов к их разработке и эксплуатации, весьма скептически оценивают перспективы безаварийной добычи нефти и газа на российских морских месторождениях.

Тем временем усилия российской дипломатии направлены на решение ряда международно-правовых задач. Так, с одной стороны, Россия стремится содействовать ускоренному освоению своих морских месторождений нефти и газа, а с другой – добиться признания её исключительных прав на разработку морских месторождений углеводородов на максимально возможной площади акватории Северного Ледовитого океана.

В рамках этой стратегии в марте прошлого года состоялась ратификация договора между о разграничении морских пространств России и Норвегии и сотрудничестве в Баренцевом море и Северном Ледовитом океане. До этого существовал мораторий, в соответствии с которым разработка и освоение месторождений в Баренцевом море не допускалась. А с другой стороны, Россия стремится доказать, что подводные хребты Ломоносова и Менделеева являются продолжением российской территории. Для России важно сформулировать обоснование и юридическое закрепление внешней границы континентального шельфа страны за пределами 200-мильной зоны. В этом случае Россия сможет рассчитывать на увеличение площади арктического континентального шельфа на 1,2 млн кв. км.

Между тем в Черноморско-Каспийском регионе российская дипломатия, по существу, проводит политику, препятствующую скорейшему решению

спорных вопросов и определению морских границ государств и границ их исключительных экономических зон в Азовском, Черном и Каспийском морях. Тем самым сдерживаются возможности развития добычи углеводородов на морских месторождениях ряда государств, в частности Украины, Азербайджана и Туркменистана (*При подготовке данной работы были использованы следующие источники информации: ОАО «Газпром» (<http://gazprom.ru>); Коментарі. – 2012. – № 21 – С. 4; Взгляд (<http://www.vz.ru/economy>). – 2008. – 21. 02; 2010. – 30.03, 21.09; 2011. – 30.06); Российская газета (<http://www.rg.ru/2011/12/22>); GREENPEACE(<http://www.greenpeace/> 04-08-2011); InterEnergoPortal.ru (<http://ieport.ru/> 08.07.2010); ИноСМИ.ru (<http://www.inosmi.ru/arctica/2011-02-16>); Инвестиции и деньги (<http://investcontrol.ru>) 18.04.2012; KM.RU (<http://www.km.ru/2011/07/24>); НефтьГазПромышленность (<http://www.oilgasindustry.ru>); VIP Studio (<http://www.vipstd.ru/gim/content/view/79/278>); Ведомости (<http://www.vedomosti.ru/library/news/1497107>); ЭСКО (<http://www.econom.nsc.ru>). – 2008. – № 4; Инвестиции и деньги (<http://investcontrol.ru>). – 2012. – 18.04; Нефти и газа.net (<http://neftigaza.ucoz.net/news>). – 2010. – 30.04).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Про головні висновки та рекомендації Міжнародної консультативної ради (МКР) розповів член МКР, виконавчий директор ГО «Український науковий клуб», кандидат біологічних наук Н. Шульга: «Члени МКР були приємно вражені результатами роботи першої в Україні ключової лабораторії і одностайні в тому, що створення таких лабораторій може змінити традиційний спосіб фінансування та проведення фундаментальних досліджень в Україні.

Другий важливий момент, на якому наголосила МКР: залучення іноземної експертизи для відбору та оцінки досліджень не є для України чимось винятковим, на сьогодні це глобальний тренд, міжнародна тенденція. Відомо багато прикладів такого підходу – від Британії до Арабських Еміратів. Це дуже важливо для подолання консерватизму в науці. І те, що в Україні зробили таку спробу, відзначено як позитивне зрушення в руслі загальної тенденції.

Третє, на що особливо звернули увагу експерти, стосується, по суті, стратегічного вибору: необхідно визначитися, чи концентрувати фінансування на перспективних напрямках досліджень, на проектах, які можуть привести найближчими роками до конкурентоспроможності в певних наукових галузях, внаслідок чого Україна виглядатиме не гірше, ніж Британія, Франція, Німеч-

чина, – чи нічого не змінювати в організації української науки, що неминуче призведе до її подальшого занепаду.

З цього випливає наступний, четвертий висновок – необхідно забезпечити базове фінансове забезпечення перспективних наукових напрямів, але при цьому стимулювати пошук міжнародного фінансування через встановлення нових закордонних контактів для співпраці.

Найвищу оцінку здобули роботи груп під керівництвом М. Тукала, В. Філоненка (Інститут молекулярної біології і генетики) та П. Белана (Інститут фізіології), які були визнані зразковими. Решта отримали чимало зауважень і рекомендацій авторитетних міжнародних експертів, які, безумовно, буде враховано в подальшій роботі. МКР спеціально відзначила високий рівень молодих дослідників» (*Рожен О., Суржик Л. Наука «під ключ» // Дзеркало тижня. Україна (http://dt.ua/SCIENCE/nauka_pid_klyuch-102298.html). – 2012. – 18 – 25.05).*

* * *

Кения заинтересована в запуске украинских ракет-носителей со своей территории, в связи с запуском собственной космической программы. Соответствующее заявление было сделано в ходе встречи посла Украины в Кении В. Бутяги и премьер-министра Кении Р. Одингги.

В связи с тем, что в мае начинает действовать кенийская космическая программа, стороны обсудили вопросы возможного взаимодействия по запуску ракет-носителей украинского производства с территории Кении, а также перспективы разработки и сборки гражданского спутника Государственным космическим агентством Украины для потребностей Кении.

Также ведутся переговоры о поставке железнодорожных вагонов, особенно в части проведения их окончательной сборки на территории Кении, что может быть реализовано совместно с Крюковским вагоностроительным заводом. Отметим, что стороны также обсудили возможность создания совместных предприятий по производству тракторов и автобусов.

По словам агентства, кенийский чиновник также обратился к послу с предложением рассмотреть возможность строительства на территории Кении завода по производству минеральных удобрений для потребностей стран Восточной Африки (*Утро-Украина (http://www.utro.ua/ru/ekonomika/keniya_zainteresovana_v_zapuske_ukrainskih_raketonositeley1337607029). – 2012. – 21.05).*

* * *

Три винницких вуза подписали договоры о сотрудничестве с польскими коллегами. Партнерские отношения объединили Политехнику Свентокшинську и технический университет, университет им. Яна Кохановского и педуниверситет им. Коцюбинського, Высшую школу экономики и права в Кельцах и Винницкий торгово-экономический институт.

Все вузы в рамках соглашения планируют обмениваться студентами, научными и творческими коллективами, проводить совместные исследования, конференции, встречи и семинары, делиться информацией.

По словам ректора Политехники Свентокшенської С. Адамчака, уже подписано шесть соглашений с учебными заведениями по всему миру – но Винница для нас – особенный партнер.

Такие соглашения открывают перспективы для подготовки специалистов, которые по окончании вуза в Виннице будут сразу два диплома – Украинский и польский, – сказал ректор Винницкого национального технического университета В. Грабко (*Моя Винница* (http://www.myvin.com.ua/ru/news/news_vin/student/14475.html). – 2012. – 28.05).

* * *

У Кривому Розі відбулася Міжнародна науково-технічна конференція «Сталий розвиток промисловості і суспільства». Захід об'єднав більше 670 учасників з різних країн світу – освітян, науковців, студентів, представників великих промислових підприємств з Росії, Білорусі, Румунії, Швейцарії, Польщі, Марокко, Алжиру, Таджикистану та Німеччини.

Конференція була присвячена 80-річчю Дніпропетровської області та 90-річчю заснування Криворізького національного університету. У роботі конференції взяли участь провідні науковці вітчизняної науки – доктори технічних наук, професори А. Азарян, П. Федоренко, Г. Губін.

Завдяки високим досягнення в розвитку науки, в освітніх процесах у 2011 р. Президент В. Янукович підписав Указ, яким присвоїв Криворізькому технічному університету статус національного. Ефективний розвиток науки забезпечується за рахунок об'єднання навчання, академічної науки та практичних розробок. І така модель реалізується в Криворізькому національному університеті.

Наукові дослідження вчених Криворізького національного університету завжди знаходять практичне застосування на підприємствах гірничо-металургійного комплексу як України, так і за кордоном, зазначив в. о. ректора Криворізького національного університету М. Ступнік.

Під час роботи конференції було озвучено 59 доповідей щодо розвитку промисловості, авторами яких виступили понад 900 учених. Серед них: «Високоєфективні технології і засоби механізації вибухових робіт», «Розробка та реалізація комплексу науково-технічних рішень сталого розвитку гірничовидобувних підприємств Кривбасу», «Якість залізорудної сировини як основа конкурентоспроможності гірничовидобувної промисловості України на світовому ринку» тощо.

За результатами конференції доповіді будуть опубліковані в наукових виданнях Криворізького національного університету – «Вісник Криворізького національного університету» та «Гірничий вісник». Тези доповідей будуть

опубліковані в «Матеріалах міжнародної науково-технічної конференції «Сталий розвиток промисловості і суспільства» у двох томах.

Довідка:

Криворізький технічний університет заснований 4 жовтня 1922 р. (відповідно до спеціальної постанови Радянського уряду в приміщенні 7-річної школи на ст. Вечірній Кут розпочав роботу Криворізький вечірній робітничий технікум).

У 1929 р. технікум було перетворено у вечірній робітничий інститут, а з 1931 р. – у Криворізький гірничорудний інститут. З 1994 р. інститут набув статусу технічного університету.

У 2011 році відповідно до Постанови Кабінету Міністрів шляхом злиття Криворізького технічного університету та Криворізького державного педагогічного університету утворено Криворізький національний університет. Статус національного університету наданий Указом Президента України В. Януковича.

Наразі в університеті функціонують дев'ять факультетів, де готують фахівців з-понад 40 спеціальностей і спеціалізацій, у тому числі: «Економічна кібернетика», «Програмне забезпечення автоматизованих систем», «Професійне навчання», «Економіка підприємства», «Фінанси», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Теплоенергетика», «Екологія» тощо (*Міжнародна науково-технічна конференція «Сталий розвиток промисловості і суспільства» // Зоря* (<http://www.zorya-gazeta.dp.ua/?News=3615>). – 2012. – 25.05).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Сорок п'ять лет профессор И. И. Залюбовский бесценно возглавляет науку Харьковского национального университета им. В. Н. Кармазина.

Студентом ядерного отделения физико-математического факультета Харьковского университета выпускник поселковой школы на Полтавщине И. Залюбовский стал в 1949 году. Атомный проект СССР только начали воплощать в жизнь, и специалистов для новой отрасли поручили готовить московскому, ленинградскому и харьковскому университетам. На втором курсе И. Залюбовский пришел в экспериментальную лабораторию ядерной физики, которой руководил академик А. К. Вальтер – один из участников высоковольтной бригады ученых, впервые в СССР расщепивших атомное ядро. С этим ученым И. Залюбовский совместно написали учебник по ядерной физике для университетов. К удивлению ученых, первые отклики на него пришли от физиков исследовательских центров Дубны, Ленинграда, Киева. Запросы на книгу посыпались из университетов Москвы, Софии, Лондона, Пекина, Каира.

Четвертое издание «Ядерной физики» А. К. Вальтера и И. И. Залюбовского через три десятилетия после выхода в свет было удостоено Государственной премии Украины. Переиздавался учебник шесть раз.

И. Залюбовский возглавлял группу советских ученых и готовил кадры высшей квалификации в атомном центре Египта, вел исследования и читал лекции в знаменитой Манчестерской (бывшей Резерфордской) лаборатории в Великобритании. Он автор более 400 научных работ. Вклад профессора И. Залюбовского в развитие ядерной физики, радиационной физики твердого тела, радиационной акустики, физики космических лучей, биологической и медицинской физики повлиял на уровень исследований в экспериментальной физике.

Сотрудники кафедры экспериментальной ядерной физики, которую профессор И. Залюбовский возглавил в 1965 г., открыли явление радиоизлучения широких атмосферных ливней и создали спутниковый телескоп электронов и протонов. Он был установлен на российском космическом аппарате и за сутки дал ученым столько информации с орбиты, что на ее обработку требуются годы.

После того как ядерное отделение физико-математического факультета перестало быть секретным, на его базе совместно с ХФТИ создали физико-технический факультет. И первым деканом был назначен кандидат наук, доцент И. Залюбовский.

Ученый создал свою научную школу и гордится уровнем подготовки специалистов в университете, где работают более 300 докторов наук. Он мечтает о том, чтобы молодые люди, востребованные за рубежом, развивали науку Украины.

И. Залюбовский, первый проректор по научной работе Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина, доктор физико-математических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины. Заслуженный деятель науки и техники Украины. Отличник образования Украины. Заслуженный профессор ХНУ им. В. Н. Каразина. Председатель экспертного совета по естественным наукам при Министерстве науки и образования Украины. Лауреат двух Государственных премий Украины в области науки и техники, премий им. К. Синельникова и Ярослава Мудрого. Награжден двумя орденами Трудового Красного Знамени, полный кавалер ордена «За заслуги» (*Тарасова Л. Илья Залюбовский: «Без науки у государства нет перспектив» // Вечерний Харьков*(<http://vecherniy.kharkov.ua/news/63721/>). – 2012. – 19.05).

Діяльність науково-дослідних установ

В Антарктиді, на острові Галіндез, діє українська станція «Академік Вернадський», яка вже 17-й рік є науковим форпостом України на Крайньому Півдні планети. Після завершення річної вахти повернулися у квітні зимівники 16-ї української антарктичної експедиції, очолюваної начальником станції Є. Карягіним, які нині опрацьовують результати своїх досліджень. До цього вони передали «Академік Вернадський» одинадцяти колегам із 17-ї експедиції – науков-

цям та іншим фахівцям, які також протягом року зимуватимуть на тій станції, здійснюючи різноманітні фундаментальні й прикладні дослідження – географічні, біологічні, метеорологічні, медико-фізіологічні тощо.

Начальник станції у 17-й експедиції – досвідчений М. Старинець, для якого ця зимівля на «Академіку Вернадському» – вже сьома.

Уп'яте зимуватиме в Антарктиді геофізик Б. Гаврилук – провідний інженер Радіоастрономічного інституту НАН України, що в Харкові. Метеоролог з Одеси І. Неверовський – заступник начальника Гідрометеоцентру Чорного та Азовського морів Міністерства надзвичайних ситуацій України – має на своєму рахунку участь у трьох морських антарктичних експедиціях та три зимівлі на станції «Академік Вернадський», тож тепер він розпочав четверту. Також учетверте зимуватимуть там співробітник Національного антарктичного наукового центру геофізик В. Лук'яшенко з Кривого Рога і харків'янин П. Силін, який свої нинішні функції системного адміністратора засобів зв'язку на станції (радіо, супутникова телефонія, інтернет) поєднуватиме в цій експедиції з участю в геофізичних дослідженнях (він за фахом і досвідом роботи – геофізик – і саме в цій якості працював у своїх попередніх зимівлях).

На «Академіку Вернадському» геофізики за допомогою спеціального зондування вивчають різні процеси, які відбуваються в іоносфері навколо нашої планети, а також продовжують магнітометричні дослідження. А метеорологи на острові Галіндез, крім регулярних (кожні три години) вимірювань температури і вологості повітря, кількості атмосферних опадів та інших показників, контролю за температурою та коливаннями рівня води в акваторії навколо станції, виконують також і озонметричні дослідження.

Ідеться про спостереження за вмістом у верхніх шарах атмосфери озону – ізотопу кисню, який, на відміну від звичних двох атомів у молекулі (O_2), має три атоми (O_3). Нагадаємо, що відчутне зменшення концентрації озону у верхній атмосфері Землі – так звану «озонову діру» – вперше було зафіксовано британськими дослідниками саме на станції «Фарадей» (таку назву вона мала тоді, коли це була одна з англійських антарктичних баз, яка з 1996 р. – після її передачі Україні – отримала назву «Академік Вернадський»).

Другою є нинішня зимівля для метеоролога-одесита О. Зуласа з згадуваного вже Гідрометеоцентру Чорного та Азовського морів МНС. А механік з технічних систем станції В. Храпач із Черкащини (він також є ще й висококваліфікованим зварником) хоч і зимуватиме в Антарктиді вперше, проте на «Академіку Вернадському» він уже працював – у сезонному загоні однієї з попередніх експедицій, коли зварював на острові Галіндез сталеві конструкції нового паливного бака.

Уперше у своєму житті вирушили в Антарктиду співробітник Центральної геофізичної обсерваторії (що у Києві) – метеоролог О. Полудень із Черкащини, біолог-киянин В. Смаголь – очільник однієї з лабораторій Інституту зоо-

логії НАНУ, кухар О. Курус із Херсонщини та лікар – черкашанин О. Михальченко. На останнього, крім стеження за здоров'ям зимівників покладено ще й медико-фізіологічні та біохімічні дослідження, покликані з'ясувати, як організм полярників переносить тривале життя і діяльність у природних умовах антарктичного регіону. Нині апаратне медичне обстеження для згаданих досліджень стало досконалішим, що дає змогу, поряд із біохімічними аналізами крові та спостереженнями за діяльністю серця методом ритмокардіографії, вивчати біоструми мозку (електроенцефалографія) і функціонування вестибулярного апарату організму – за допомогою кефалографії.

Різноманітні напрями, передбачені Державною цільовою науково-технічною програмою досліджень, здійснюваних Україною в Антарктиці, на 2011–2020 рр., на станції «Академік Вернадський» та у навколишніх акваторіях і сухопутних територіях (сусідніх островах і на континенті – у прилеглих районах Антарктичного півострова), реалізуються не лише під час зимівель, а й у сезонних загонах того чи іншого профілю. Зокрема, там під час 16-ї експедиції працювали вчені-біологи, які вели дослідження не тільки на поверхні, а й занурюючись у морські глибини і вивчаючи тамтешню фауну Південного океану.

Разом із зимівниками 17-ї експедиції в Антарктиду з України вирушили і п'ять учасників сезонних робіт геофізичного спрямування. Завдання одного з них – співробітника Карпатського відділення Інституту геофізики НАНУ львів'янина Є. Накалова – налагодження та відпрацювання наявної на станції апаратури для досліджень магнітосфери. А інші четверо вчених-сезонників (усі кияни) – член-кореспондент НАН України М. Якимчук, його заступник – член-кореспондент Нафтогазової академії С. Левашов, науковий співробітник Інституту геофізики НАНУ В. Соловйов і науковий співробітник Центру менеджменту та маркетингу в галузі наук про Землю Ю. Піщаний – на кількох океанських полігонах у різних районах Південного океану за допомогою високочутливих приладів вели з борту судна фундаментальні дослідження глибинної будови земної кори під товщею океанських вод – методом вертикального електрорезонансного зондування (*Фельдман В. Лабораторія у краю пінгвінів і льодовиків // Демократична Україна (<http://www.dua.com.ua/2012/020/17.shtml>). – 2012. – 18.05*).

Інноваційні розробки та технології

Студент п'ятого курсу факультета наноелектроніки і нанотехнологій Восточноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля А. Дашко заняв третє місце на конкурсі докладов на VI Всеукраїнській научно-практичеській конференції студентів і аспірантів «Повышение надежности машин и оборудования».

В своей научной работе студент раскрывает актуальную для современных автотранспортных предприятий проблему снижения уровня надежности машин из-за их неправильной эксплуатации, а также приводит преимущества и недостатки различных систем обслуживания и ремонта техники.

По словам А. Дашко, популярная во времена СССР планово-предупредительная система ремонта машин (комплекс организационно-технических мероприятий предупредительного характера, проводимых в плановом режиме с определенной периодичностью), который все еще частично используется на отдельных СТО, несколько устарела и не отвечает требованиям современности. Поэтому студент предлагает полностью заменить ее на систему диагностирования, которая предусматривает выявление дефектов в работе машины и проведение необходимых ремонтных мероприятий в зависимости от условий эксплуатации, а не пробега машины. Он считает, что украинским СТО следует изменить подход к ремонту техники, использовать более современное оборудование, и тогда они смогут добиться успеха (*Луганский студент предлагает новый подход в ремонте машин // Наша газета (<http://nashagazeta.com.ua/5648-luganskiy-student-predlagaet-novyuy-podhod-v-remonte-mashin-foto-luganskcommentsua.html>). – 2012. – 21.05*)

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

В 2012 г. отмечает свое 50-летие Институт импульсных процессов и технологий Национальной академии наук Украины. Он был создан в 1991 г. на базе ПКБ электрогидравлики АН УССР.

В 1988 г. в ПКБ электрогидравлики была открыта кафедра импульсных процессов и технологий. Ее создателями стали директор ПКБ электрогидравлики доктор технических наук, профессор Г. Гулый и ректор Николаевского кораблестроительного института им. С.О. Макарова доктор технических наук, профессор М. Александров.

Специфика деятельности ПКБ электрогидравлики требовала наполнения конструкторского коллектива специалистами разных направлений. Они должны были владеть оригинальными методами исследования быстро протекающих процессов и проектирования соответствующих технологий. Но вузы не могли подготовить нужных специалистов. И тогда возникла идея обучать, готовить кадры в соответствии со специальными методиками. При этом хорошие базовые знания по общим дисциплинам должен был давать Николаевский кораблестроительный институт, а знания по специальным дисциплинам – сотрудники ПКБЭ.

Таким образом, в Николаеве был сделан первый, важный шаг на пути к интеграции образования и науки. Началась подготовка элитных инженеров,

которые хорошо владели методологией трансформации современных академических научных результатов в импульсные технологии мирового уровня.

Результаты деятельности кафедры доказали безошибочность сделанного шага. И теперь практически нет в стране института Национальной академии наук, который не имел бы у себя подобную кафедру. Сегодня кафедра ИПТ готовит бакалавров, специалистов и магистров по специальности «Техника и электрофизика высоких напряжений». Отличительной чертой этой специальности является высокий уровень фундаментальной подготовки. В учебные планы, кроме общеинженерных дисциплин, включены фундаментальные курсы математической и теоретической физики, физики низкотемпературной плазмы, статистической физики. Молодые люди осваивают современные информационные технологии проектирования электрофизических устройств и информационно-управляющих систем технологических комплексов. Показательно то, что все студенты кафедры учатся на бюджетной основе.

При прохождении производственной практики, при создании курсовых и дипломных проектов молодые люди работают над реальными научными проблемами, которые в дальнейшем становятся основой их научной деятельности.

В распоряжении студентов – уникальное электрофизическое оборудование, современная измерительная аппаратура, электронные микроскопы, лазерные установки, разнообразные технологические комплексы, солидная научно-техническая библиотека (в том числе и на электронных носителях), а также компьютерная сеть с выходом в Интернет. Осенью 2007 г. в институте была открыта студенческая научно-исследовательская лаборатория, где студенты кафедры проводят свои исследования уже начиная с 1-го курса.

Многие продолжают учебу в аспирантуре, созданной в 2006 г. при самом институте, либо в аспирантуре любого другого академического вуза.

Студенты кафедры ИПТ со своими разработками постоянно принимают участие в конкурсах научно-технических работ Национальной академии наук Украины и Министерства образования и науки, молодежи и спорта. Победителями и призерами Всеукраинского конкурса студенческих НТР по направлениям «Электротехника» и «Электроника».

Всего же за годы существования кафедры выпущено более 200 «фундаментальных» специалистов, из них 60 научных сотрудников остались работать в ИИПТ НАН Украины. Только в последние пять лет три выпускника защитили кандидатские диссертации, трое получили гранты украинской Национальной академии наук, еще троим была назначена стипендия НАНУ за значительные научные достижения. В настоящее время 10 выпускников кафедры импульсных технологий учатся в аспирантуре, пятеро уже закончили аспирантуру и готовятся к защите диссертаций (*Христова Н. На пути к интеграции образования и науки // Вечерний Николаев (www.vn.mk.ua/stories.php?id=15889). – 2012. – 17.05.*)

Охорона здоров'я

Отечественная система контроля за качеством продуктов питания нуждается в совершенствовании, считают харьковские ученые, занимающиеся вопросами продовольственной безопасности. Она должна быть более ориентированной на потребителя.

Из-за дешевизны растительные жиры стали широко использоваться в производстве многих продуктов питания. Сегодня на потребительском рынке часто реализуются продукты питания не только ненадлежащего качества, но и в определенной мере опасные для здоровья людей. К примеру, молочные и мясные продукты содержат остатки гормональных препаратов, которые применялись для животных. Их выявление не предусмотрено нормативами. К тому же аграрии при откорме скота и выращивании сельскохозяйственных культур применяют все новые виды антибиотиков и пестицидов. А требования ко многим из них не определены санитарными правилами и нормами.

Несовершенство нормативной базы умело используют производители, – отмечает кандидат технических наук, эксперт Института метрологии О. Малецкая. Они заказывают аккредитованным испытательным лабораториям исследование своей продукции только по минимуму показателей, обусловленных действующим законодательством. В объективность этих коммерческих экспертиз мало верится, ведь работа проверяющего оплачивается изготовителем провианта.

С целью усовершенствования государственного контроля за безопасностью пищевых продуктов в стране начала обновляться нормативно-правовая база их производства, хранения и продаж. Так, разработан и подан в Верховную Раду законопроект о безопасности и качестве пищевых продуктов. Согласно ему, контрольные функции возлагаются на ветеринарную и фитосанитарную службы. Они будут проверять весь путь товародвижения – «от поля до стола».

Обновляется и нормативно-техническая документация. Первыми в пищевой отрасли привели ее в соответствие с мировыми требованиями в масложивотном производстве. Сделал это находящийся в Харькове Украинский НИИ масел и жиров.

Нормативные документы устанавливают требования по безопасности как непосредственно к пищевой продукции, так и к процессам ее производства, хранения, перевозки и реализации, – подчеркивает заместитель директора НИИ по научной работе В. Голодняк. Устанавливаемые государством правила обязательны для любого пищевого предприятия. Они обеспечат безопасность пищевых продуктов, а вкусные они или нет – потребитель определит уже сам.

Плодотворно работают над проблемой безопасности и ученые харьковских вузов. Так, группа научных сотрудников государственного университета питания и торговли создала технологию стабилизации крахмала. Она поз-

воляет обеспечить длительное хранение хлебобулочных и кондитерских изделий, других продуктов, в состав которых входит крахмал, не добавляя при этом консерванты и сохраняя все полезные свойства. Эта разработка удостоена в нынешнем году Государственной премии Украины в области науки и техники (*Гук П. Продукт с секретом // Рабочая газета (<http://rg.kiev.ua/page5/article24644/>). – 2012. – 31.05*).

* * *

На кафедре химии и биохимии Луганского национального университета им. Т. Шевченко изобрели новые методы производства потенциально биологически активных веществ (БАВ). БАВы сегодня знакомы каждому, кто интересовался вопросом общего оздоровления организма без применения медикаментов или в сочетании с ними. Считается, что эти вещества помогают выводить из организма токсины, повышать иммунитет и общий тонус. «Мы создали способы более быстрого, экологичного и более дешевого получения потенциальных противовирусных, противораковых, антиоксидантных и противобактериальных веществ», – рассказал один из авторов идеи ассистент кафедры химии и биохимии ЛНУ Е. Карпов. Работа ведется под руководством профессора В. Дяченко.

Научную новинку представили в Донецке на VI Всеукраинской конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Химические проблемы современности». Разработка получила первую премию, а ее создатели – предложение совместной работы над проектом от Харьковского национального университета.

Работа, презентованная в Донецке, одно из многих научных достижений кафедры химии и биохимии ЛНУ. Каждый год исследования химиков ЛНУ отмечают на региональном и всеукраинском уровне наградами.

Так, 24 мая 2012 г. ассистент кафедры химии и биохимии ЛНУ Т. Сараева стала победителем Областного конкурса научных работ среди молодых ученых, который проводил Луганский облсовет.

Призовое место принесло студенту ЛНУ специальности «Химия» И. Феськову участие во втором этапе Всеукраинской Олимпиады по химии среди студентов классических и педагогических университетов. Проходила олимпиада по решению Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины на базе ЛНУ, что говорит о высоком научном потенциале вуза.

Тон научным достижениям кафедры и студентов во многом задает ее руководитель – декан факультета естественно-географических наук, профессор В. Дяченко. Он – один из немногих луганских ученых, работы которого пользуются спросом и цитируются западными коллегами. Личный «индекс Гирша» ученого (индекс международного цитирования) «10», при средневропейском от «3» до «5». А кафедра в целом занимает первое место в рейтинге кафедр университета (*City News (<http://www.citynews.net.ua/news/19419-luganskije-uchenye-pridumali-kak-bystro-deshevo-i-ekologichno-proizvodit-bioaktivnye-veschestva.html>). – 2012. – 25.05*).

* * *

В. Холодов, старший научный сотрудник Института биологии Южных морей Национальной академии наук Украины, кандидат биологических наук (в течение десятилетий ученый занимается вопросами состояния запасов марикультуры, работает в отделе аквакультуры и морской фармакологии): «В мире наблюдается бум хозяйственного освоения моря. Объем добытой в нем разнообразнейшей продукции ежегодно растет на 20 %. Признанными лидерами традиционно являются Турция, Египет, Греция, Испания, Франция, Италия. Нынче громко о себе заявила Хорватия.

Употребление их в пищу чрезвычайно полезно для здоровья. Мидии, устрицы, рапаны содержат уникальные микроэлементы, в том числе витамины, аминокислоты. В свое время Минздрав СССР и Минздрав Украины те же мидии включили в список продуктов, рекомендованных для лечебно-профилактического питания.

Под руководством д-ра биол. наук В. Рябушко 35 специалистов заняты поиском активных биологических веществ и разработкой лечебных препаратов из морских организмов. По некоторым направлениям исследований тесно сотрудничаем с коллегами из Института геронтологии Академии медицинских наук Украины. Патенты на изготовление отдельных лечебных средств признаны лучшими изобретениями в Украине и отмечены двумя золотыми медалями Международного салона изобретений.

В последние годы существования СССР в рамках принятой программы “Морепродукты” ставилась задача только в бассейне Черного моря добывать не менее 500 тыс. т морепродуктов. Научно обоснованная норма их потребления человеком не изменилась. Она определена в объеме 22 кг: украинцы недотягивают и до половины этой нормы. При этом мне ничего не известно о существовании либо региональных, либо государственной программы освоения неисчерпаемых, при условии разумной постановки дела, ресурсов моря.

У берегов северо-западного Крыма площадь акваторий лагунного типа, то есть защищенных от штормов, составляет 200 тыс. га. Учеными института разработаны и запатентованы высокоэффективные технологии и штормоустойчивые технические средства выращивания мидий, устриц, камбалы калкана. За работы по этой тематике кандидаты биологических наук А. В. Пиркова и Л. В. Ладыгина отмечены золотыми медалями Международной организации интеллектуальной собственности.

Однако эти технологии пока еще не нашли применения на практике. Хотя развернуться есть где. Промысловики, вооруженные новыми знаниями и новыми техническими устройствами, могут шагнуть в море на расстояние 1–4 км мелководья западных и северо-западных берегов полуострова. Площадь пригодных для создания специализированных ферм превышает тысячу квадратных километров.

Мидии справедливо считают активными биологическими фильтрами. В течение суток одна особь пропускает через себя 25–30 л воды.

Потенциальные возможности Украины, которая имеет достаточно протяженную морскую границу, позволяют досыта накормить морепродуктами население страны и поставлять мидии, устрицы, рапаны за рубеж континентальным соседям. По данным керченских коллег, годовой объем рынка морепродуктов в Крыму превышает 140 тыс. т. Имеем же в пределах 7200 т. А могли бы иметь до миллиона тонн продукции.

Если говорить о морекультуре, то закона вообще нет. Если следовать же существующим требованиям, выходит, мидии, выращенные предпринимателем, ему не принадлежат. На подъем продукции надо еще получить разрешение.

Законом запрещено ученому заниматься черноморской устрицей. Существует ряд других проблем. Об отсутствии региональных и государственной программ развития марикультуры уже сказано, катастрофически не хватает специалистов, проблематично, почти невозможно добиться выделения земли на берегу для размещения инфраструктуры, отечественный производитель не защищен от шагнувшего далеко вперед зарубежного импортера.

Несмотря ни на что, недавно вышла книга – “Практическое руководство по выращиванию мидий и устриц в Черном море”. Почти одновременно работал над переводом великолепной книги моих французских коллег Маэль Томас – Бургнер и Пьера Молло “Планктон и аспекты морепользования”. Она вышла в Украине под редакцией директора Института биологии южных морей академика В. Еремеева. Он также написал предисловие к ней» (*Холодов В. Море – устрично-мидийная нива / інтерв'ю провів А. Калько // Слава Севастополя* (http://slava.sebastopol.ua/media/?cnt=staty_show&yr=2012&mnt=5&day=29&id=240832). – 2012. – 29.05).

* * *

У Львівській політехніці щороку з’являється десятки патентів у різних галузях. Кафедрою хімічної технології переробки пластмас Національного університету «Львівська політехніка» створено наукову школу, яка займається найновішими технологіями, мова про нанотехнології у роботі з полімерами. Такі носії особливо рекомендовані для таких хвороб, лікування яких потребує багаторазових великих доз ліків з яскраво вираженою побічною токсичною дією на організм: дизентерії, ревматизму, запальних захворювань сечових шляхів, філяриатозу та аскаридозу тощо.

Одна з найновіших розробок кафедри – технологія отримання високоефективних гідрогелевих носіїв лікарських препаратів сферичної форми розмірами від кількох мікрон до 1 мм. Ці носії здатні до контролюваного вивільнення речовин.

Певним проривом стало винайдення спеціальних капсул, у які поміщають ліки, – вільно проходячи стравохід, капсула починає розчинятися тільки

в шлунку. Однак і цей варіант є далеко не ідеальним – капсули миттєво розчиняються в кислому середовищі, тож організм одночасно отримує максимальну дозу лікарського препарату.

Хімікам з Львівської політехніки вдалося вирішити і цю проблему. Їхній винахід – синтезовані сферичні полімерні носії – має кілька переваг, порівняно з нинішніми технологіями. Зокрема, синтезовані гранули із сорбованим лікарським препаратом не розчиняються під час проходження через систему травлення. При цьому гранули є різного призначення. Одні з них здатні контролювано вивільняти ліки в лужному середовищі, тобто в кишківнику. При цьому процес може тривати навіть дві доби, а це означає, що людині для ефективного лікування потрібно у кілька разів менше ліків. За підрахунками вчених, ефективна доза ліків у цьому випадку може бути у 5–10 разів меншою від традиційної.

Інші ж гранули вивільняють ліки лише в кислому середовищі, тобто безпосередньо в шлунку. Однак вивільнення ліків при цьому також є контрольованим – організм отримує препарат дозовано і поступово, кожен його мікрон є ефективним.

Важливою перевагою таких носіїв над відомими розчинними полімерними носіями є те, що вони не розчиняються і не руйнуються в біологічному середовищі, виділяючи з встановленою швидкістю конкретні лікарські форми, особливо такі, які мають шкідливий побічний вплив на організм у великих дозах. При цьому вони забезпечують вивільнення ліків у біологічне середовище з постійною швидкістю протягом 12–36 год. Такі носії особливо рекомендовані для хвороб, лікування яких потребує багаторазових великих доз ліків з яскраво вираженою побічною токсичною дією на організм – дизентерії, ревматизму, запальних захворювань сечових шляхів, філяриатозу та аскаридозу тощо.

Інший спектр застосування гідрогелевих носіїв – теж медичний, але цього разу зовнішнього застосування. Якщо нанести такий гранульований носій з ліками на відкриту рану, то поряд з ізоляційним ефектом сформоване покриття буде сприяти ефективнішому заживанню рани. Така пов'язка буде еластичною, лікувальною, стерильною і, водночас, завдяки унікальній структурі дасть змогу рані дихати. Лікарський препарат виділятиметься поступово, тобто пов'язку не потрібно буде часто змінювати. А коли рана заживе, гідрогелевий носій можна дуже легко зняти.

Ці полімери мають ідеальну сферичну форму та володіють селективними сорбційними властивостями, тобто здатні поглинати певні конкретні речовини. Цю особливість можна використовувати, зокрема, для імонодіагностики. Так, якщо в організмі людини є якісь шкідливі речовини, матеріал змінить колір. Для такої діагностики можна використовувати кров, сечу і навіть слину. Одночасно сферичні полімери здатні очищати кров – знову ж таки завдяки своїм унікальним селективним сорбційним властивостям вони буквально поглинуть усе, що є зайвим.

Однак, попри великі перспективи та можливості, дані полімери нині в Україні не затребувані (*Перспективна розробка політехніків // Львівська газета* (<http://www.gazeta.lviv.ua/life/2012/05/27/3042>). – 2012. – 27.05).

Наука і влада

Одеський регіональний інститут державного управління (далі – ОРИДУ) НАДУ при Президентові України виступив однією зі сторін підписання меморандуму з Одеським регіональним відділенням Асоціації міст України та мерами міст Одеської області. За словами заступника директора з наукової роботи, кандидата технічних наук, доцента С. Попова, головною метою цього заходу – підготовка магістрів державного управління, розширення та поглиблення зв'язків з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Регіональна проблематика в науково-дослідній роботі вузу є пріоритетною. Україна переживає епоху корінної модернізації відповідно до Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. На замовлення органів публічної влади та регіональних центрів підвищення кваліфікації кадрів учені інституту активно провадять дослідження в межах реалізації адміністративної реформи на регіональному рівні, розвитку бюджетної системи, стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності регіону, застосування інструментарію проектного менеджменту в публічно-управлінській діяльності, публічно-приватного партнерства, регіональної кадрової політики.

На сьогодні в ОРИДУ п'ять докторантів, 59 аспірантів і 68 здобувачів. За всі роки роботи у вузі підготовлено 16 докторів і 71 кандидат наук. Продовжує роботу спеціалізована рада з захисту кандидатських дисертацій у галузі науки «Державне управління».

У системі Національної академії держуправління при Президентові України постійно коригується тематика дисертаційних досліджень. У науковій роботі дуже важливо дослухатися й до голосу практиків публічної влади. Наприклад, багато цінної інформації вуз одержав на виїзному семінарі в Херсонській області, де зібралися керівники апаратів усіх райдержадміністрацій цього регіону.

Учених інституту регулярно запрошують до реалізації різних проектів у сфері державного управління. Так, у 2011 р. його фахівці на прохання керівництва Одеської облдержадміністрації взяли активну участь у розробці та реалізації стратегії залучення інвестицій в економіку Одещини. У межах реалізації стратегії вчені інституту працювали над проектом надання електронних послуг у сфері інвестицій за підтримки фонду «Східна Європа».

Підготовлено договір з Комінтернівською райдержадміністрацією на розробку Концепції створення індустріального парку «Кремидівський». Терміни реалізації – із травня по жовтень поточного року.

Одеський регіональний інститут держуправління має зв'язки з країнами Європи. Делегації ОРИДУ регулярно відвідують Польщу, Німеччину, Францію, Росію.

У межах реалізації плану науковокомунікативних заходів кожної осені інститут провадить підсумкову науково-практичну конференцію з міжнародною участю, зокрема вчених із Росії (*Попов С. Наука державного управління / записав Є. Блінов // Одеські вісті*(<http://izvestiya.odessa.ua/index.php?go=Newspaper&in=view&id=24334>). – 2012. – 19.05).

Проблеми інформатизації

Н. Іванова, канд. іст. наук, заввідділу НЮБ НБУВ

Комунікативна діяльність сучасних інформаційних центрів у сфері правового інформування

Стаття присвячена висвітленню участі бібліотек у суспільно-правових процесах держави в контексті соціально-політичної трансформації суспільства.

Ключові слова: правова комунікація, соціальні комунікації, бібліотека.

Формування інформаційного суспільства в сучасних умовах, серед іншого, передбачає зростання вимог до правової інформації, що впливає на мотиваційну сферу розвитку суспільства. Глобальне зростання ролі інформаційних процесів як чинників суспільного розвитку висуває на перший план діяльність інститутів ЗМІ в правовому комунікативному просторі, з одного боку, як активного посередника, з іншого – як повноправного учасника в процесі політичної комунікації. Вагому роль у поширенні правової інформації відіграють державні засоби масової інформації, крім того, реальна доступність правової інформації широкому колу користувачів досягнута завдяки динамічному розвитку інформаційно-правових послуг бібліотек.

Розширюючи коло своїх послуг у сфері правового інформування, наукова бібліотека сьогодні здійснює підготовку й проведення ефективної комунікації з учасниками правових процесів. У системі правової комунікації роль бібліотеки поглиблюється відповідно до еволюційних процесів системи соціальних комунікацій суспільства та значному розвитку політико-комунікативної взаємодії наукових бібліотек із владними структурами. З огляду на це бібліотека набуває

багатьох ознак суб'єкта правової комунікації. Сутність і зміст функції бібліотеки в правовій комунікації обумовлені умовами життя суспільства, рівнем його соціального, політичного, духовного й культурного розвитку.

Активне входження бібліотек у нові комунікаційні сфери пов'язані з розширенням та збагаченням комунікацій у науковому співтоваристві. Ці питання розглянуто в роботах Р. Гіляровського [1], М. Слободяника [10] та ін. Висвітленню ролі й місця бібліотек у системі соціальних комунікацій останнім часом присвячені праці Я. Шрайберга [12], Г. Шемаєвої [13], В. Горювого [3], Т. Гранчак [2] та ін. Визначення та розширення поняття правової комунікації торкалися у своїх працях Є. Романова [9], М. Козюк [5] та А. Поляков [8].

Аналіз літератури дає змогу стверджувати, що значення та можливості бібліотеки як учасника правових комунікацій на сьогодні достатньо не досліджені. Зокрема в наукових працях дуже мало висвітлено діяльність юридичних бібліотек. Серед вітчизняних дослідників в цьому напрямі варто відзначити роботи Ю. Пасмор [7].

Метою статті є висвітлення питань поглиблення участі бібліотек у процесі правової комунікації. Досліджуваний вид діяльності є еволюційним результатом трансформацій бібліотечного соціального інституту в умовах формування інформаційного суспільства та виникнення нових стратегій удосконалення й розширення системи інформаційного обслуговування. Отже, актуальним є з'ясування можливостей і ролі бібліотек у правовій комунікації.

За термінологічним визначенням права комунікація – це процес передачі правової інформації від правотворчого органу до суб'єкта правозастосування, що відбувається в правовій сфері громадського життя. За визначенням, сформульованим О. Романовою, права комунікація є заснованим на юридичних нормах порядком взаємодії суб'єктів, пов'язаним з обміном правовою та іншою інформацією, спрямованим на задоволення їх законних інтересів і потреб [9, с. 29]. На думку М. Козюк, правову комунікацію можна визначити як специфічний вид соціального спілкування і взаємодії, у процесі якого відбувається систематичне поширення (передача) інформації про правила поведінки (норми).

Виходячи з запропонованих визначень, роль бібліотеки як організуючої інформаційної структури представляється у виконанні посередницьких функцій між учасниками правової комунікації. Здатність сучасної наукової бібліотеки впливати на процеси розвитку інформаційного середовища, як невід'ємної частини будь-якого комунікаційного процесу, у правовій сфері дає змогу розкрити як соціальні причини, так і соціальний ефект правотворчого процесу та, як його наслідку, правових реформ. Бібліотечні установи як сучасні інформаційні центри сьогодні ефективно реалізують одну з найважливіших функцій, притаманних соціальним інститутам, – соціалізуючу, тобто сприяють розвитку правової свідомості особи. А отже, бібліотека на інте-

рактивному рівні комунікації, тобто організації взаємодії її учасників, та на рівні сприйняття, оцінки, розуміння інформації виконує роль ретранслятора правової соціалізації, адже формування образу права передує будь-яким іншим операціям з ним як з об'єктом (застосуванням, критикою, зміною, аналізом та ін.).

Створення бібліотекою інформаційного середовища правового спрямування, що являє собою системну сукупність інформаційно-аналітичних засобів вироблення інформаційних ресурсів та організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення потреб користувачів в інформаційних послугах і ресурсах правового характеру.

Посередницька інформаційна функція бібліотеки, як сучасного інформаційного центру, у процесі правової комунікації зосереджена на висвітленні та аналізі як правових норм, так і правовідносин, як цінностей, так і правосвідомості, як правових текстів, так і діяльності щодо їх інтерпретації і реалізації. На думку А. Полякова, усі зазначені структурні частини входять до поняття право, яке, на думку автора, може інтерпретуватися як процес, як явище, інтегральне за своєю природою, як інтерсуб'єктивна соціокультурна реальність в комунікативно-діяльному аспекті. Спираючись на думку А. Полякова щодо визначення права як процесу, бібліотечна діяльність у ньому є дієвим інструментом реалізації творчої ролі права, а здійснення ефективного правового інформування є елементом системи правового виховання, зокрема формування розвинутого правового мислення, здібності компетентно судити про всі процеси та явища правового життя. Важливість даних процесів обумовлена тим, що право сьогодні включає у сферу свого впливу питання, які раніше перебували у сфері компетенції інших форм соціального регулювання. Це постійно зростаюча потреба особи в розвитку своїх здібностей, питання безпеки та ін. У зв'язку з цим очевидно є посилення інформаційно-правової діяльності у сфері роз'яснення та оцінки впливу нових соціальних процесів (глобалізація, інформатизація, трансформація загальнолюдських цінностей) на сприйняття правової реальності. Це стосується питань контролю за діяльністю державних органів, відкритого доступу до джерел права та суміжної інформації, створення позитивного сприйняття в суспільстві цінностей права, запровадження нових критеріїв оцінки правової політики держави.

Участь сучасних бібліотек у правових комунікаціях має комплексний характер і виявляється, по-перше, у вираженні значущих соціально-економічних, політичних, культурних та інших інтересів, цінностей та потреб суспільства. По-друге, бібліотечна діяльність у сфері правового інформування – основного виду здійснення комунікації бібліотекою, опосередковує і організовує процеси формування громадської думки про правотворення.

Форми участі бібліотек у правових комунікаціях виражаються у засобах вираження й змісті правової інформації. Вони представлені в першу чергу

діяльністю щодо зберігання та надання доступу до правової інформації (масиву чинного та історичного законодавства; професійних коментарів та роз'яснень до міжнародного законодавства та законодавства України; статистичної та іншої інформації правового характеру; навчальної та монографічної юридичної літератури систематизованої за галузями права; фахової наукової періодики та науково-практичної літератури, матеріалів судової практики тощо); вивченням інформаційних потреб фахівців правової сфери і суміжних напрямів діяльності; організацією доступу до вітчизняних і зарубіжних інформаційних правових ресурсів; інформаційно-правовим забезпеченням правотворчого процесу органів державної влади різних рівнів та публікацією правових актів в електронному вигляді; здійсненням інформаційно-аналітичної діяльності. На даному етапі розвитку правового суспільства в Україні інформаційно-аналітична діяльність бібліотек набуває окремого значення, що обумовлено диференціацією користувачів і відповідно їх вимог використання відповідних методів переробки й надання інформації, освоєння нових соціальних і інформаційних технологій, створення нових видів інформаційного продукту. Інформаційно-аналітичне обслуговування користувачів є важливою ланкою комунікативного процесу, який у правовій сфері ускладнений проблемними інтерпретаціями подій суспільного буття. Тут спостерігається вихід за межі традиційної діяльності бібліотек щодо передачі інформації від однієї системи (індивіда, групи, організації) до іншої. Інформаційно-аналітичні структури створюють новий специфічний інтелектуальний інформаційно-аналітичний продукт, який дає осмислення тенденціям, що виникають у суспільстві та його підсистемах, і рекомендації для втілення їх у практичну діяльність з метою налагодження процесу суспільної взаємодії в правовій комунікації з залученням різних підходів для забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктом права і законодавцем. Саме через активне впровадження в цей процес аналітичної складової інформаційний супровід правової комунікації, здійснюваний бібліотеками, набуває своєї значущості.

За рахунок еволюціонування в бібліотеках зазначених вище напрямів діяльності та трансформацій інформаційних запитів суспільства сьогодні активно розвиваються сучасні соціальні інститути нового типу – юридичні бібліотеки, що поєднують традиційні функції бібліотеки з функціями галузевих інформаційних центрів. Інформативно-комунікативна діяльність юридичних бібліотек дає можливість виявити джерела, передумови і чинники ефективності функціонуючих на інформаційному ринку правових ідей. Розкрити ступінь впливу правової інформації на індивіда, на процес освоєння й розуміння ним оточуючої соціально-правової дійсності, результатом якого є комплекс правових знань, ідей, поглядів, уявлень у правовій свідомості та юридичному світогляді людини.

Головна мета діяльності юридичних бібліотек полягає у здійсненні правової просвіти – тобто поширенні правових знань і правової інформації в цілях

формування правової культури з використанням специфічних бібліотечних системи форм і методів, роботою з виділеними групами користувачів, методичним забезпеченням, засобами підвищення кваліфікації фахівців бібліотечної справи в даній галузі та створенні ефективних інструментів для роботи з величезним масивом різноманітної правової інформації на основі комп'ютерних технологій.

Важливим аспектом правового інформування є надання відкритого доступу до інформації правового змісту. Тут варто наголосити на можливості використання пошукових систем та відкритого доступу до правової інформації, які надають бібліотечні та інші наукові установи багатьох країн світу. Такі послуги надають: L'ADIJ – французька Асоціація інформаційного та юридичного розвитку (L'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique), NCSC – бібліотека національного центру судів США (The Library of The USA National Center for State Courts), ISDC – Швейцарський інститут порівняльного права (Swiss Institute of Comparative Law), UKCLE – Британський центр юридичної освіти (UK Centre for Legal Education), WorldLII – міжнародний інститут правової інформації (World Legal Information Institute), BAILII – британський та ірландський інститути правової інформації, що забезпечують доступ до великої колекції британських та ірландських правових матеріалів (British and Irish Legal Information Institute) та ін.

У міжнародному інформаційному полі юридичні бібліотеки є активними учасниками галузевого інформаційного обміну та локальної правової комунікації. Яскравим прикладом є Національна бібліотека США, що є науковою бібліотекою Конгресу США та обслуговує урядові органи, дослідницькі установи, науковців, приватні фірми і промислові компанії та ін. З моменту заснування Бібліотека Конгресу США займається забезпеченням якісного й своєчасного збору і аналізу міжнародних і зарубіжних правових джерел і забезпеченням значущою правовою інформацією Конгресу, а також судових, виконавчих органів влади, юристів, академічних установ та широкої аудиторії. Бібліотека Конгресу має одну з найповніших у світі базу правових ресурсів. Важливим кроком у процесі підвищення ефективності правового інформування було створення під егідою Бібліотеки Конгресу США мережі GLIN (Global Legal Information Network – Глобальна Юридична Інформаційна Мережа) [16], що являє собою відкриту базу даних офіційних текстів законів, нормативних положень, судових рішень та інших додаткових юридичних джерел, які вносять урядові та міжнародні організації. GLIN – це база даних з можливістю пошуку, яка охоплює різні юрисдикції по всьому світу і надає доступ через Інтернет до юридичних документів різних категорій.

Також у структурі Бібліотеки Конгресу існує дослідницька служба, що здійснює інформаційну підтримку законодавчого процесу, яка полягає в підготовці аналітичних матеріалів (звітів про дослідження, довідок), рефе-

ратів, перекладів, індивідуальних інструкцій конгресменам та їхнім співробітникам.

З метою заохочення й підвищення цінності юридичних бібліотек, забезпечення лідерства в галузі правової інформації в 1906 р. була створена Американська асоціація юридичних бібліотек (AALL). Сьогодні, ця структура охоплює більше 5 тис. учасників, серед яких бібліотекарі – фахівці у сфері правового інформування та фахівці суміжних спеціальностей, які представляють широке коло організацій: юридичних фірм, юридичних шкіл, корпоративних юридичних відділів, судів і місцевих, державних та урядових установ [14].

Подібні структури функціонують у Бельгії, Австралії, Ізраїлі та багатьох інших країнах, зокрема NVB – Нідерландська Асоціація бібліотек, інформації і професійних знань (Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen, Documentalisten en Literatuuronderzoekers – The Netherlands Association for Library, Information and Knowledge Professionals NZLLA – New Zealand Law Librarians' Association), OSALL/OSAR – Південно-африканська організація працівників правових бібліотек (Organisation of South African Law Libraries – Organisatie van Suid-Afrikaanse Regsbiblioteke), SLLG – Група працівників правових бібліотек Шотландії (Scottish Law Librarians Group).

За ініціативою AALL була створена міжнародна Асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries IALL), яка у свою чергу є асоційованим членом Міжнародної асоціації юридичних наук та Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій. Метою організації є: забезпечення міжнародного співробітництва в галузі юридичної бібліотечної справи; сприяння проведенню наукових досліджень з правових проблем, організації міжнародних наукових контактів між працівниками юридичних бібліотек та правознавцями з різних країн; підготовка бібліографічних проектів на міжнародній основі тощо.

Вивчення та використання позитивного досвіду діяльності зазначених структур може сприяти виходу вітчизняних юридичних бібліотек на більш високий рівень розвитку, здійсненню модернізації бібліотечної інфраструктури відповідно до світових стандартів, розширенню спектра послуг і примноженню кількості постійних користувачів. Розвиток міжнародної бібліотечної співпраці, участь у міжнародних бібліотечних і культурних проектах у сфері правового інформування, у тому числі на основі нових форм і методів професійної бібліотечної діяльності дає нові інструменти підтримки ефективного функціонування системи безперервної інформаційно-правової підтримки суспільства.

У сфері правових комунікацій в Україні відбувається стрімкий розвиток значної кількості галузевих інформаційних центрів. Зокрема ефективну діяльність у сфері правового інформування здійснюють Національна юридична бібліотека (НЮБ) НБУВ, Національна парламентська бібліотека України, бібліотека Національного університету «Юридична академія ім. Ярослава Мудрого» та ін. Відбувається формування тематичних електронних баз даних,

що спричинило перехід на якісно новий рівень створення документальних масивів електронних бібліотек, у тому числі правового спрямування зі своїми профілями комплектування, принципами визначення пріоритетних бібліотечних фондів і колекцій для переведення їх в електронну форму. З метою раціонального та якнайповнішого використання в освіті, проведення наукових досліджень, здійснення іншої діяльності в НЮБ НБУВ успішно реалізується підготовка програм щодо розширення фондів правової інформації, зокрема в електронному вигляді, оцифрування історичних джерел української національної правової думки, різноманітних колекцій літератури з правових наук та періодики зазначеного напрямку та надання подальшого доступу до них. Ведеться робота щодо поглиблення функцій відповідних спеціалізованих підрозділів бібліотек, організації консультативно-навігаційної роботи, орієнтованої на користувачів непрофесіоналів, що сприяє розширенню доступу до правової інформації.

Ведеться інформаційно аналітична-робота з висвітлення проблем оцінки громадськістю правотворчості та правових реформ. Здійснюється підготовка бюлетеня оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення», що висвітлює вітчизняну та зарубіжну експертну оцінку правових процесів в Україні, відображає загальні тенденції та реакції на процеси правотворення й застосування норм права в блогосфері, представляє аналітичні статті, записки, висновки, підготовлені безпосередньо співробітниками НЮБ, що містять правові аспекти вирішення кризових питань, перспективи та прогнози тощо.

Крім того, на запити користувачів готуються тематичні інформаційно-аналітичні бюлетені, серед яких «Безпека підприємництва», що висвітлює актуальні проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності: актуальні новини системи корпоративної безпеки, ефективність кодифікування норм податкового, трудового та ін. законодавства, питання інформаційної безпеки підприємництва в Україні, проблеми рейдерства, інтелектуальної власності та ін.

На базі використання нормативно-правових матеріалів, консультативних матеріалів провідних фахівців розроблено цикл збірників «Влада для громадян», у якому узагальнено відповіді центральних органів виконавчої влади на запитання фізичних та юридичних осіб з конкретних правових питань, що виникають у різних сферах життя.

Отже, діяльність юридичних бібліотек в Україні як динамічної, постійно еволюціонуючої системи може стати моделлю успішного партнерства між державою, інститутами громадянського суспільства і приватним сектором, а також організаційною ланкою міжбібліотечної діяльності в правовій сфері. Це свідчить про високу актуальність завдань розвитку системи правового інформування й вироблення нових підходів до інформаційного забезпечення правової науки та суспільства загалом. Значущість пошуку нових форм і методів даного типу діяльності може надати нового імпульсу для розвитку

бібліотек у напрямі сучасних інформаційно-комунікативних центрів та подальшого узгодження різних аспектів інтерпретації участі бібліотек у правових комунікаціях.

Список використаної літератури

1. *Гиляревский Р.* Информационный менеджмент. Управление информацией, знанием, технологией / Р. С. Гиляревский. – СПб. : Профессия, 2009. – 304 с.
2. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація [Електронний ресурс] / Т. Гранчак. – К., 2012. – 482 с. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/Siaz/Monograf/monog-granchak.pdf>. – Назва з екрана.
3. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс [Електронний ресурс] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/siaz/monograf/mongor.pdf. – Назва з екрана.
4. *Коваленко І.* Система комунікаційних засобів формування правової культури бібліотечних фахівців [Електронний ресурс] / І. Коваленко // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 3. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkr/2011_3/st_11.pdf. – Назва з екрана.
5. *Козюк М.* Правовое пространство и правовые коммуникации [Електронний ресурс] / М. Козюк. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1169559>. – Назва з екрана.
6. *Коломийцев В.* Социология права и правовая культура [Электронный ресурс] / В.Ф. Коломийцев // Гражданин и право. – 2006. – № 6. – Режим до ступа: <http://gov.cap.ru/hierarchy.asp?page=../23/1175/77423/275133>. – Загл. с екрана.
7. *Пасмор Ю.* Нова роль правничих бібліотек в інформаційному суспільстві / Ю. Пасмор // Вісн. Кн. палати : наук. практ. журн. – 2011. – № 9. – С. 14–18.
8. *Поляков А.* Общая теория прав: курс лекций / А. Поляков . – СПб., 2001. – С. 3.
9. *Романова Е.* Правовая коммуникация : общетеоретический анализ / Е. Романова // Вестн. Саратовской государственной академии права. – 2009. – № 4 (68). – С. 29–31.
10. *Слободяник М.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції [Електронний ресурс] / М. С. Слободяник. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bdil/2009_4/2.pdf. – Назва з екрана.
11. *Токарська А.* Комунікативні тенденції у контексті новітньої державної політики / А. Токарська // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: матеріали другої звітної наук. конф. – Львів, 2008. – С. 217–220.
12. *Шрайберг Я.* Первое десятилетие информационного века: влияние информационно-электронной среды на роль и позицию библиотек в развиваю-

шемся об ществе : ежегод. докл. конф. «Крым», год 2010 / Я. Шрайберг. – Су-
дак ; Москва : Изд. – препрогр. центр ГПНТБ России, 2010. – 77 с.

13. *Шемаєва Г.* Система науково-галузевих комунікацій: теоретико-методо-
логічне обґрунтування / Г. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавст-
во. Інформологія : наук. журн. – 2009. – № 1. – С. 72–77.

14. *The American Association of Law Libraries* [Electronic resource] / Mode
of access: <http://www.aallnet.org/default.aspx/>. – Title from the screen.

15. *The International Association of Law Libraries* [Electronic resource] / Mode
of access: <http://www.iall.org/>. – Title from the screen.

16. *Global Legal Information Network* [Electronic resource] / Mode of access:
<http://www.glin.gov/search.action>. – Title from the screen.

Підп. до друку 19.06.2012.

Формат 60x84/16. Друк офс. Обл.-вид. арк. 4,93. Ум. друк. арк. 4,53.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3